

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΤΕΝΕΚΙΔΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ

Η ΙΣΧΥΣ ΕΝ ΚΑΤΕΧΟΜΕΝΩ: ΕΔΑΦΕΙ ΤΩΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΩΝ
ΔΙΑΡΚΟΥΣΗΣ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ ΝΟΜΟΘΕΤΗΜΑΤΩΝ
ΤΟΥ ΝΟΜΙΜΟΥ ΚΥΡΙΑΡΧΟΥ

(Σελ. 131—161)

Η ΙΣΧΥΣ ΕΝ ΚΑΤΕΧΟΜΕΝΩ ΕΔΑΦΕΙ ΤΩΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΩΝ ΔΙΑΡΚΟΥΣΗΣ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ ΝΟΜΟΘΕΤΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΝΟΜΙΜΟΥ ΚΥΡΙΑΡΧΟΥ

Οὐδείς ἀμφισβητεῖ ὅτι νόμοι ψηφισθέντες πρὸ τῆς ὑπὸ πολεμίων στρατιωτικῆς καταλήψεως τοῦ ἔθνικοῦ ἐδάφους, ἐξακολουθοῦν ἰσχύοντες, «ἐκτὸς ἀπολύτου κωλύματος», καὶ μετ' αὐτήν¹.

(1) Ἄρθρον 43 τοῦ προσηρημένου Κανονισμοῦ εἰς τὴν Δ' Σύμβασιν τῆς Χάγης (1907) : «Εὐθὺς ὡς ἡ ἐξουσία τοῦ νομίμου κυριάρχου περιέληθ' ἀπὸ αὐτὸν μέτρα πρὸς ἀποκαταστάσιν καὶ διατήρησιν κατὰ τὸ ἐφικτόν, τῆς δημοσίας τάξεως καὶ τοῦ δημοσίου βίου, εὐλαβοῦμενος, πλὴν ἀπολύτου κωλύματος, τοὺς ἰσχύοντας ἐν τῇ χώρᾳ νόμους». Ἄρθρον 7 τοῦ ν. ΔΡΛΔ', § 297, ἐδ. 2 τοῦ Ἑλληνικοῦ Κανονισμοῦ τῆς ἐν Ἐκστρατεία Ὑπηρεσίας: «Ἡ νομοθεσία τῆς κατεχομένης χώρας διατηρεῖται κατ' ἀρχήν, ἐφόσον αἱ διατάξεις αὐτῆς δὲν ἀντίκεινται εἰς τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κατέχοντος στρατεύματος». Ἄρθρον 6 τῆς ὑπ' ἀριθμὸν 1 Ἀποφάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀρχιστρατήγου τῆς 5-1-1941 («Θέμις», ΝΒ', σ. 92-93): «Διατηρεῖται ἐν ἰσχύϊ ἢ ἐν τῇ καταληφθείσῃ χώρᾳ ὑφισταμένη νομοθεσία Ἰδιωτικοῦ, Δικονομικοῦ καὶ Διοικητικοῦ Δικαίου, ὡς καὶ ἡ Ποινικὴ τοιαύτη, ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν τοῦ ἀρθροῦ 7 § 4. Ἐξαιροῦνται αἱ διατάξεις τῶν ὁποίων ἡ ἐφαρμογὴ καθίσταται ἀδύνατος ἔνεκα ἀνυπερβλήτου κωλύματος ἢ ἀντίκειται εἰς τὰ συμφέροντα τῆς ἑλληνικῆς στρατιωτικῆς κατοχῆς, ὅποτε ἐφαρμόζονται οἱ ἑλληνικοὶ νόμοι». Ὡσαύτως ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς διατηρήσεως ἐν ἰσχύϊ τῆς τοπικῆς νομοθεσίας, παγία ἑλληνικὴ νομολογία. Ὁμόφωνος ἐπὶ τοῦ προκειμένου καὶ ἡ γνώμη τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων: ΝΙΚΟΛ. Ι. ΣΑΜΠΟΛΟΣ, Τὰ τῶν ἔθνων ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ νόμιμα, (μετὰ προεισαγωγῆς ἱστορικῆς περὶ τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν προόδων τῆς ἐπιστήμης), Ἀθήνησι, Τύποις Π. Α. Σακελλαρίου, 1860, Τ. Β' σ. 360-361. Γ. Ν. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ, Κατάληψις πολεμικῆ—Κατὰ τοὺς νόμους τοῦ πολέμου—Διοικήσεις, Δικαιοσύνη, Φορολογία. Ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ στόλου καταληφθείσῃ Μακεδονίᾳ, Ἡπεῖρῳ καὶ ἐν ταῖς νήσοις τῷ 1912. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Νομικῆς», σ. 5, 17 καὶ 21. (Ἀναδημοσίευσις ἐκ τοῦ ΑΒ' τόμου τῆς «Ἑλληνικῆς καὶ Γαλλικῆς Νομολογίας»). Σ. ΣΕΦΕΡΙΑΔΗΣ, Μαθήματα Διεθνοῦς Δημοσίου Δικαίου, Τ. Β', 1928-1929, σ. 932 ἐπ. Ι. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ, Δημοσίον Διεθνὲς Δίκαιον, Β' ἐκδ., 1940, σ. 399. Ν. ΜΑΣΟΥΡΙΑΔΗΣ, Ἡ ἐννομος τάξις κατὰ καὶ μετὰ τὴν στρατιωτικὴν κατοχήν, 1945, σ. 27 ἐπ. Κ. καὶ Γ. ΤΕΝΕΚΙΔΗΣ, Occupatio Bellica, 1945, σ. 26-29. Χ. ΦΡΑΓΚΙΣΤΑΣ, Νομικὰ ζητήματα μετὰ τὴν βουλγαρικὴν κατοχήν, «Ἀρμενόπουλος», 1948, σ. 55 ἐπ. Διαρκῶς τοῦ πρώτου βαλκανικοῦ πολέμου, ἡ ἑλληνικὴ στρατιωτικὴ διοίκησις ἐφήρμοσε κατὰ γράμμα τὴν ἀνωτέρω διάταξιν (ἄρθρ. 43), τὴν περιβληθεῖσαν ἰσχύϊν ἔθμικοῦ κανόνα, τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Χάγης. Περὶ σχετικῶς τὰς ἐπισήμους ὁδηγίας τῆς Ἑλλη-

Τίς ὅμως ἡ νομικὴ ἀξία, ποῖον τὸ κύρος, ἐν τῷ κατεχομένῳ ἐδάφει, νόμων ἐκδοθέντων ὑπὸ τοῦ ἐδρεύοντος ἐκτὸς τοῦ εἰρημένου ἐδάφους νομίμου κυριάρχου¹;

νικῆς Κυβερνήσεως «διὰ τοὺς εἰς τὰς καταλαμβανομένας χώρας ἐπιτρόπους αὐτῆς» παρὰ Γ. ΦΙΛΑΡΕΤΩ, Κατάληψις πολεμικῆ κλπ., 1912, σ. 27. Οὕτως εἰς πάντα τὰ παρὰ τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων καταληφθέντα ἐδάφη καὶ δι' ἐν Θεσσαλονικίᾳ ἐξηκολούθησαν ἐφαρμοζόμεναι ἢ τε ἀστικὴ καὶ ἐμπορικὴ τουρκικὴ νομοθεσία, ἢ ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἡ ἀφορῶσα εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, τὴν γεωργίαν, τὰ μεταλλεῖα, τὰ λατομεῖα, τὰς ἀρχαιότητας (;), τὰ δάση, ὡς καὶ αἱ διατάξεις τῆς καθ' ἑαυτῆς διοικήσεως ὡς καὶ τῆς τοπικῆς διοικήσεως (διοικητικὴ διαίρεσις, περιφέρειαι κλπ.). Διετηρήθησαν ὁμοίως αἱ δημογερονταί, τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια τῶν μὴ μουσουλμανικῶν κοινοτήτων καὶ τὰ τουρκικὰ ἱεροδικεῖα ὡς καὶ τὸ καθεστῶς τῶν διομολογήσεων. L. MACCAS, Salonique occupée et administrée par les Grecs, «Revue Générale de Droit International Public», 1913, σ. 207 ἐπ. Τῆν αὐτὴν στάσιν ἐτήρησαν αἱ ἡμέτεραι ἀρχαὶ ἐν Δυτικῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ κατὰ τὴν περίοδον (1919-1922) τῆς κατοχῆς τῆς περιοχῆς ταύτης ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων. Παρὰ τὸ εἰδικὸν καθεστῶς ὅπερ ἐγκαθιδρύθη εἰς τὴν εἰρημένην περιοχὴν καὶ ὕπερ ἐπλησίαζε μᾶλλον πρὸς τὴν διεθνῆ ἐντολὴν ἢ τὴν στρατιωτικὴν κατοχὴν καὶ παρὰ τὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρου 3 τοῦ ν. 2493 τῆς 10 Σεπτεμβρίου 1920 (περὶ τῆς ἐλληνικῆς διοικήσεως τῆς Σμύρνης μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτῆς) ἥτις ἐχορήγησεν εἰς τὸν Ἕλληνα Ὑπάτον Ἀρμοστὴν τὴν εὐχέρειαν ὕπως νομοθετῇ διὰ διαταγμάτων, οὗτος μετὰ μεγίστης φειδοῦς ἔκαμε χρῆσιν τοῦ εἰρημένου δικαιώματος. Μόνον ἐπὶ θεμάτων ἐνοικιοστασίου καὶ ἀθεμίτου ὑψώσεως τῶν τιμῶν—ἤτοι θεμάτων ἐνδιαφερόντων τὸν «δημόσιον βίον» τῆς χώρας, περὶ τῶν ὁποίων ὁ κατέχων δικαιοῦται ἀλλὰ καὶ ὑποχρεοῦται, κατὰ τὸ ἄρθρον 43 τοῦ προσηρημένου εἰς τὴν Δ' Σύμβασιν τῆς Χάγης Κανονισμοῦ, νὰ μεριμνήσῃ—ἔλαβεν ὁ Ἕλληνας Ὑπάτος Ἀρμοστὴς νομοθετικῆς φύσεως μέτρα. Περὶ τοῦ εἰδικοῦ καθεστῶτος τῆς Σμύρνης καὶ τῆς ἐνδοχώρας αὐτῆς ὑπὸ ἐλληνικὴν κατοχὴν πρβλ. ἄρθρα 65 καὶ ἐπ. τῆς μὴ κυρωθείσης Συνθήκης τῶν Σεβρῶν τῆς 18-8-1920. Δυναμίει τοῦ ἄρθρου 68 ἡ Σμύρνη μετὰ τῆς ἐνδοχώρας, ὡς καθορίζετο ἐν τῷ ἄρθρῳ 66, ἐξωμοιοῦτο πρὸς «ἕδαφος ἀποσπασθὲν τῆς Τουρκίας». Πρβλ. συναφῶς ἀπόφασιν τοῦ Εἰδικοῦ Μικτοῦ Ἑλληνο-Γαλλικοῦ Δικαστηρίου τοῦ 1929 [Δικαιτηταί: Hammerich, Belhomme, Ténékidès] ἐν «Annual Digest of Public International Law Cases», 1929, ἀριθ. 291, σ. 495-496: «...it must be admitted that the occupation created for the Greek Government a situation which was essentially similar to that of the legitimate government of the country». Βλ. σχόλιον τῆς ἀποφάσεως ταύτης ὑπὸ Carabiber ἐν «Revue Générale de Droit International Public», 1930, σ. 335. Πρβλ. ὡσαύτως μελέτας καὶ σχόλια τοῦ νομικοῦ συμβούλου τῆς Ὑπάτης Ἀρμοστείας Σμύρνης Κ. ΤΕΝΕΚΙΔΟΥ ἐν «Clunet» 1920 καὶ 1921 «L' occupation hellénique en Asie Mineure» καὶ 1928, σ. 1109.

(1) Ὅργανον τοῦ νομίμου κυριάρχου εἶναι αἱ de jure ἢ de facto κυβερνήσεις αἱ ἐγκατασταθεῖσαι εἰς τὸ παραμεῖναν ἐλεύθερον τμήμα τοῦ ἐθνικοῦ ἐδάφους ἢ, τὸ καὶ συνηθέστερον, αἱ καταφυγοῦσαι εἰς ἀλλότριον ἕδαφος ὡς αἱ de facto Ἑλληνικαὶ Κυβερνήσεις τοῦ Ἐξωτερικοῦ (1941-1944), αἵτινες ἐγκατέστησαν τὴν ἔδραν αὐτῶν διαδοχικῶς εἰς Κάϊρον, Cape Town, Λονδίνον, Κάϊρον καὶ Cava dei Tirreni. Εἶναι γνωστὸν ὅτι, αἱ κυβερνήσεις τῶν καταληφθεισῶν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, ὡς ἡ Βελγικὴ, ἡ Δανικὴ, ἡ Γιουγκοσλαβικὴ, ἡ Νορβηγικὴ, ἡ Ὄλλανδικὴ, ἡ Πολωνικὴ, ἡ Τσεχοσλοβακικὴ ἐγκατέστησαν τὴν προσωρινὴν αὐτῶν ἔδραν εἰς Λονδίνον ἀναγνωρισθεῖσαι ὑπὸ τῶν συμμάχων κρατῶν. Ἀκόμη καὶ ἡ ἐν Λονδίῳ ἐδρεύουσα «Ἐθνικὴ Γαλλικὴ Ἐπιτροπὴ» ἢ

Τὸ πρόβλημα, ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἑλλάδα, δὲν εἶναι νέον. Ἀπησχόλησε τὴν ἑλληνικὴν πρακτικὴν κατὰ καὶ μετὰ τὸν ἑλληνο-τουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1897, τεθέντος τοῦ ἐρωτήματος κατὰ πόσον νόμοι ἑλληνικοὶ (προβλέποντες καὶ θεσπιοικᾶς κυρώσεις) ἐκδοθέντες διαρκούσης τῆς τουρκικῆς κατοχῆς τῆς Θεσσαλίας, ἵνα ρυθμίσουν ἐν τῷ κατεχομένῳ ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐδάφει τελωνειακῆς φύσεως θέματα, ἦσαν ἢ ὄχι ἔγκυροι.

Συγκεκριμένως, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ τουρκικῆς κατοχῆς (8 Ἀπριλίου 1897—25 Μαΐου 1898) αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ εἰσέπραξαν παρὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτῇ οἰκούντων τοὺς τελωνειακοὺς δασμοὺς κατὰ τὸ ὀθωμανικὸν δασμολόγιον. Τὰ εἰσαγόμενα ὅμως ἐκ Τουρκίας εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐμπορεύματα ἦσαν ἀπηλλαγμένα παντὸς δασμοῦ. Ἡ ἀπαλλαγὴ αὕτη ἔσχεν ὡς συνέπειαν τὴν αὐξήσιν τῶν ἐμπορικῶν εἰσαγωγῶν ἐν Τουρκίᾳ. Ἀντὶ δηλ. νὰ εἰσάγονται τὰ προσωριζόμενα διὰ τὴν Ἑλλάδα ἐμπορεύματα εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀπεστέλλοντο ἀρχικῶς εἰς τὴν Τουρκίαν (ἥς ἡ τελωνειακὴ νομοθεσία προέβλεπεν ἀσημάντους ὅλως δασμοὺς) καὶ κατόπιν εἰσήγοντο εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐλευθέρως δηλ. ἄνευ φορολογικῆς ἐπιβαρύνσεως, ἄνευ καταβολῆς οἰουδῆποτε τέλους ἢ δασμοῦ. Ἀλλ' ἡ Ἑλληνικὴ Κυ-

μετέπειτα «Γαλλικὴ Ἐπιτροπὴ Ἑθνικῆς Ἀπελευθερώσεως» (ὡς «διευθύνον ὄργανον τῆς Μαχομένης Γαλλίας») ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν συμμάχων κρατῶν ὡς κυβερνητικὸν ὄργανον παρὰ τὴν ὑπαρξίν ἐν Γαλλίᾳ τῆς de jure κυβερνήσεως Pétain, περὶ τῆς ὑποίας ὅμως δέον νὰ λεχθῆ ὅτι ἐξέπεσε τῆς ιδιότητος ταύτης, ἀφ' ἧς ἔπαυσε νὰ βουλεύεται ἐλευθέρως καὶ κατέστη ἀπροκαλύπτως ὄργανον τοῦ κατέχοντος. Ἡ νομιμότης τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τοῦ Ἐξωτερικοῦ (ἥτις ὑπέγραψε πλεῖστα διεθνή συμφωνία καὶ συνθήκας δεσμεύοντα τὴν χώραν) οὐδέποτε ἐτέθη ἐν ἀμφιβόλῳ ὑπὸ τῶν συμμάχων καὶ οὐδετέρων κρατῶν. (Ἐπιθυμῶ νὰ διαβεβαιώσω τὴν Ἐξουχότητά σας—ἐγράψεν ὁ βρεταννὸς πρωθυπουργὸς πρὸς τὸν κ. Ε. Τσοῦδερόν τὴν 28 Ὀκτωβρίου 1941—ὅτι ἡ Κυβέρνησις σας ἦτις ἐδήλωσεν ἤδη ὅτι εἶναι δημοκρατικὴ κυβερνήσις ὑπὸ Συνταγματικῆν Μοναρχίαν ἀπολαύει τῆς πλήρους ἐμπιστοσύνης καὶ ὑποστηρίξεως τῆς Κυβερνήσεως τῆς Α. Μ. καὶ τοῦ βρετανικοῦ λαοῦ). Ε. Ι. ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ. Διπλωματικὰ παρασκήνια (1941—1944), Ἀθῆναι, 1950, σ. 97—98. Ἐπάρχουν καὶ δικαστικαὶ ἀποφάσεις, ἀμερικανῶν ἰδίᾳ δικαστηρίων, ἀναγνωρίσασαι τὴν νομιμότητά τῶν ἀνωτέρω κυβερνήσεων. Πρβλ. United States, Supreme Court of New York, 22—5—1941. Supreme Court of New York, Appellate Division, First Department, 14—11—1941. Court of Appeals of New York, late Division, 29—7—1942 (εἶχε τεθῆ ὑπὸ κρίσιν ἡ νομιμότης τῆς ἐν ἐξορίᾳ ὀλλανδικῆς κυβερνήσεως καὶ ἡ ἰσχὺς τῶν διαταγμάτων αὐτῆς). «Annual Digest and Reports of Public International Law Cases», 1941—1942, No 4, σ. 10—23. Ὁμοίως, United States, District Court, Southern District, New York, 3—4—1942. «Annual Digest», 1941—1942, No 45, σ. 172—175 (νομιμότης τῆς ἐν ἐξορίᾳ γιουγκοσλαβικῆς κυβερνήσεως καὶ ἰσχὺς τῶν διαταγμάτων αὐτῆς).

Περὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν ἐν ἐξορίᾳ κυβερνήσεων πρβλ. LAUTERPACHT, Recognition in International Law, 1947, σ. 91—92, ὡς καὶ τὰς αὐτόθι ἀναφερόμενας ἀποφάσεις. Ὡσαύτως: DOMKE, The Control of Alien Property, 1947, σ. 218, 219 καὶ WOLFF, Private International Law, 2α ἐκδ., 1950, σ. 528.

βέρνησις, πρὸ τῆς ἐκκένωσης τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐσκέφθη νὰ ρυθμίσῃ τὸ ζήτημα συμφώνως πρὸς τὸ νομιζόμενον ὑπ' αὐτῆς ἑλληνικὸν συμφέρον καὶ νὰ εἰσπράξῃ τοὺς εἰρημένους δασμοὺς κατὰ τὴν ἡμετέραν τελωνειακὴν νομοθεσίαν. Πρὸς τοῦτο ἐδημοσιεύθησαν τὰ ἀπὸ 19ης Ἀπριλίου καὶ 6ης Μαΐου 1898 βασιλικά διατάγματα, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἐξεδόθησαν καὶ τελωνειακαὶ ἀποφάσεις χαρακτηρίσασαι ὡς λαθρεμπορικῶς εἰσαχθέντα ἐμπορεύματα τὰ ἀτελῶς εἰσαχθέντα ἢ διὰ τὰ ὁποῖα εἶχον καταβληθῆ εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχὰς τελωνειακοὶ δασμοί.

Ὑπεστηρίχθη τότε ὅτι κατὰ τὰ διεθνῆ νόμιμα, κατὰ τὴν τελωνειακὴν νομοθεσίαν καὶ τὸ Σύνταγμα, δὲν ἐπετρέπετο ἢ ἐκ δευτέρου εἰσπραξίς τῶν εἰς τοὺς Τούρκους πληρωθέντων δασμῶν, οὐδὲ ἢ ἐπὶ λαθρεμπορίᾳ καταδιώξις τῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ξενικῆς κατοχῆς συμμορφωθέντων πρὸς τὰς διαταγὰς τοῦ εἰσβαλόντος ἐχθροῦ»¹. Ὑπεστηρίχθη δηλ. τὸ ἀνίσχυρον τῶν ἀπὸ 19 Ἀπριλίου καὶ 6 Μαΐου βασιλ. διαταγμάτων.

Πρὸς τὴν ἀνωτέρω κατεύθυνσιν, ἦτοι τῆς καθιερώσεως τῆς ἀρχῆς τοῦ μὴ ἐγκύρου τῶν μεταγενεστέρων τῆς κατοχῆς νομοθετημάτων τοῦ νομίμου κυριάρχου ἐπὶ κατεχομένον ἐδάφους, ἐπαγιώθη καὶ ἡ ἑλληνικὴ νομολογία. Οὕτω τὰ ἡμέτερα δικαστήρια ἔκριναν :

α) Ὅτι νόμος ξένης Ἐπικρατείας (Τουρκίας) ἐκδοθεὶς κατὰ τὴν διάρκειαν ἑλληνικῆς στρατιωτικῆς κατοχῆς ἐπὶ ἐδαφῶν τῆς ἐπικρατείας ταύτης (Τουρκίας) δὲν ἔτιτο δυνατὸν νὰ τύχῃ ἐφαρμογῆς, διαρκούσης τῆς κατοχῆς, ἐπὶ τῶν εἰρημένων ἐδαφῶν.

Καὶ δὴ : «...ὁ τελευταῖος νόμος², ἰσχύσας ἐν τῷ Ὄθωμανικῷ Κράτει καθ' ὄν χρόνον ἢ Ἑλληνικῆ Μακεδονία, ἐν ἣ κεῖται τὸ ἐνυπόθηκον ἀκίνητον, εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους συνετεία πολέμου πρὸς τὸ Τουρκικὸν Κράτος, μετὰ ἧτταν τούτου καταλυθείσης τῆς κυριαρχίας τούτου³, διοικουμένης τῆς χώρας ταύτης κυριαρχικῶς παρὰ

(1) ΓΕΩΡΓ. Ν. ΦΙΑΡΕΤΟΥ, Τὸ ζήτημα τῶν ἐμπορευμάτων κατὰ τὰ διεθνῆ νόμιμα, κατὰ τὴν τελωνειακὴν νομοθεσίαν καὶ τὸ σύνταγμα.—Τουρκικὴ κατοχὴ ἐν Θεσσαλίᾳ (8 Ἀπριλίου 1897—25 Μαΐου 1898). Ἀθήνησιν, Τοῦ τυπογραφείου τῶν καταστημάτων Σπουρίδ. Κουσουλίνου, 1899. Ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς τὴν «Νομικὴν», Ε', σ. 311—344. Πρὸβλ. ἀνάλυσιν τῆς εἰρημένης πραγματείας ἐν FAUCHILLE, *Traité de Droit International Public*, II, 1921, No 1169, σ. 230—234. Ἡ γνώμη τοῦ Γ. Φιλαρέτου, κατὰ πληροφορίαν τοῦ ἰδίου, ἐλήφθη ἀρμοδίως ὑπ' ὄψει συμφώνως δὲ πρὸς αὐτὴν ἐκανονίσθησαν, ἐφ' ὅσον ἦτο πλέον δυνατὸν, τὰ προκύψαντα σχετικὰ ζητήματα, διὰ τοῦ ἐιδικοῦ νόμου ΒΦΟΕ' τῆς 5/5 Ἰουνίου 1899.

(2) Ἐφετεῖον Θεσσαλονίκης, 171/1925, «Θέμις», ΑΖ', σ. 41.

(3) Τὸ Ἐφετεῖον Θεσσαλονίκης, ἐν τῇ προκειμένῃ ἀποφάσει φαίνεται ἀποδεχόμενον—καίτοι οὐχὶ σαφῶς—τὴν θεωρίαν τῆς μεταβιβάσεως τῆς κυριαρχίας εἰς τὴν καταλαβοῦσαν Δύναμιν ἐπὶ ἐδαφῶν ἀνηκόντων προγενεστέρως εἰς αὐτὴν ἢ ἀποτελούντων ἀντικείμενον παλαιῶν ἐθνικῶν διεκδικήσεων, ὡς συνέβη ἄλλωστε εἰς τὰς περι-

τοῦ νικησαντος Ἑλληνικοῦ Κράτους, σκοποῦντος τὴν ὀριστικὴν προσάρτησιν τούτου εἰς τὸ λοιπὸν Κράτος, ἥτις προσάρτησις καὶ ἐπηκολούθησε διὰ τῆς συνομολογηθείσης εἰρήνης μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων, κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο καθ' ὃ ἴσχυεν ὁ εἰρημένος νόμος ἐν Τουρκίᾳ, δὲν ἐπεξετάθη, ἡ ἰσχὺς τοῦτου καὶ ἐν τῇ στρατιωτικῶς κατεχομένη καὶ παρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους διοικουμένη Μακεδονίᾳ, καθὼ ἀνασταλείσης τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας καὶ ἐπιβληθείσης τῆς Ἑλληνικῆς, ἥτις ἤρξατο ἀπὸ τῆς καταλήψεως καὶ ἐξηκολούθησεν καὶ ἐφισταμένη μέχρι τῆς συνάψεως τῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης, ὅτε ὀριστικῶς πλέον κατε-ὕφισταμένη μέχρι τῆς συνάψεως τῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης, ὅτε ὀριστικῶς πλέον κατε-ὕφισταμένη ἢ προτέρα τουρκικὴ κυριαρχία. Ἡ ἀρχὴ αὕτη τοῦ δημοσίου διεθνοῦς δικαίου ἐκυ-ρῶθη καὶ δι' ἐγγχωρίου νόμου, τοῦ ΔΡΑΔ', κατὰ τὸ ἄρθρον 7 τοῦ ὁποίου ἡ διοίκησις τῶν στρατιωτικῶς κατεχομένων χωρῶν παρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἐγένετο καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἀστικὸν δίκαιον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑφισταμένης ἀστικῆς νομοθεσίας τῆς προκατόχου κυριάρχου τουρκικῆς ἐπικρατείας τῆς πρὸ τῆς καταλήψεως, καθ' ἣν ἴσχυεν ἐν Τουρκίᾳ ὁ εἰρημένος νόμος, ὅστις κατὰ τὰ εἰρημένα δὲν ἴσχυεν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ὅστις ἄλλως ὡς ὁ ἐπιρημένος δὲν θίγει τὰ κεκτημένα δίκαια ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προγενεστέρων νόμων περὶ ὧν ἀνωτέρω....».

β) Ἀντιστρόφως, ἑλληνικὸς νόμος ἐκδοθεὶς κατὰ τὴν διάρκειαν ξένης (βουλγαρικῆς) στρατιωτικῆς κατοχῆς ἐπὶ ἑλληνικῶν ἐδαφῶν (Μακεδονίας) δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τύχῃ ἐφαρμογῆς ἐπὶ τῶν ἐδαφῶν τούτων.

«...Ἐπειδὴ, ἀποφίνεται τὸ Ἐφετεῖον Θράκης ἐν τῇ 6/1930 ἀποφάσει αὐτοῦ¹, ἐφ' ὅσον συνομολογεῖται ὅτι ἡ Καβάλλα κατελήφθη στρατιωτικῶς ὑπὸ τῶν βουλγάρων, γεγονός ἄλλως πασιδῆλον, κατ' Αὐγουστον τοῦ 1916, κατὰ γενικῶς δὲ παραδεγεμένην ἀρχὴν τοῦ διεθνοῦς δικαίου, διὰ τῆς στρατιωτικῆς καὶ μόνης καταλήψεως δὲν ἐπέρχεται ἡ ἐπέκτασις τῆς νομοθεσίας τοῦ καταλαμβάνοντος κράτους ἀλλὰ παραμένει ὡς ἔχει τὸ κατὰ

πτώσεις τῆς Ἀλσατίας καὶ Λωρραίνης [Conseil d'État, 4-11-1932, «Dalloz», 3-4-1933] καὶ τῆς Τεργέστης: βρβλ. ἀπόφασιν Ἰταλικῆς Ἀκυρωτικῆς, 3-11-1922, «Annual Digest», 1919-1922, No 319, σ. 453. «...Διὰ τῆς ὀλοσχεροῦς διαλύσεως τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ, καὶ τοῦ ταῦτοχρόνου διαμελισμοῦ τῆς Αὐστρο-Οὐγγρικῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ ἐθνικὴ ἐνσωμάτωσις (τῆς Τεργέστης) συνετελέσθη σχεδὸν αὐτομάτως καὶ pari passu διὰ τῆς στρατιωτικῆς καταλήψεως τῶν ἐν λόγῳ ἐπαρχιῶν.... Ὡς ἔτι αὐτοῦ πον νὰ ἰσχυρισθῇ τις ὅτι κατὰ τὸ ἐνδιάμεσον χρονικὸν διάστημα μεταξὺ ἀνακωχῆς καὶ θέσεως ἐν ἰσχύϊ τοῦ νόμου περὶ ἀνακωχῆς, καθ' ἣν στιγμὴν ὄχι μόνον ἡ κυριαρχία τῆς Αὐστρο-Οὐγγαρίας ἐπὶ τῶν ἐν λόγῳ ἐπαρχιῶν, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τὸ κράτος ἐξηφανίσθη, αἱ δύο ἐπαρχίαι disiecta membra καταστραφέντος ἤδη ὄργανισμοῦ, εἶναι εἰς θέσιν νὰ ζῶσιν χωριστὴν ζῶην ἔξω τῆς κυριαρχίας τοῦ Ἰταλικῆς Κράτους, ὑπερκατέστη ὑπεύθυ-νον διὰ πᾶσαν αὐτῶν τὴν διοίκησιν, τὸν στρατὸν καὶ τὴν δημοσιονομίαν...» [Foro delle nuove Provincie, II, 1923, σ. 185-190. Πρὸς τὰς διατυπωμένας ἐν τῇ ἀποφάσει ἀρχὰς συμφωνεῖ ὁ SALVIOLI, «Archivio Giuridico», Ἀπρ. 1922, σ. 149-160. Ὑπὲρ τῆς ἀντιθέτου ἀπόψεως, ὁ CAVAGLIERI, op. cit. 1922, σ. 64-74]. Πρὸς αὐτὴν ἄρα περὶ εἰδικοῦ—κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Ἐφετεῖου Θεσσαλονίκης—προβλήματος, ἐκ τῆς δοθείσης λύσεως τοῦ ὁποίου δὲν δυνάμεθα, φρονοῦμεν, ν' ἀντλήσωμεν γενικοῦ ἐκ τῆς δοθείσης ἐπιχειρήματα κατὰ τῆς ἰσχύος τῶν νομοθετημάτων τῶν ἐκτὸς τοῦ κατε-χόμενου ἐδαφους κυβερνήσεων.

(1) «Θέμις», ΜΑ', σ. 417.

τὴν στιγμὴν τῆς καταλήψεως ὑφιστάμενον νομοθετικὸν καθεστῶς, ὁρθῶς τὸ πρωτοβάθμιον δικαστήριον ἀπεφάνητο ἔγκυρον τὴν ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 965 ἀγοραπωλητηρίῳ συμβολαίῳ τοῦ συμβολαιογράφου Καβάλλας (—) περιεχομένην ἀγοραπωλησίαν τοῦ ἐπιδίκου, οὐδεμίαν δ' ἰσχὺν ἔσχεν ἐν Καβάλλῃ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὡς εἴρηται στρατιωτικῆς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καταλήψεως τὸ ὑπ' ἀριθ. 187 τῆς 25 Ὀκτωβρίου διάταγμα τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως τῆς Θεσσαλονίκης «περὶ ἀπαγορεύσεως ἐν ταῖς Νέαις Χώρας τῆς ἐπὶ τῶν ἀκινήτων ἀγοραπωλησίας» καθ' ὅσον, κατὰ τὰ διεθνῶς παραδεδεγμένα ἐκλείπουν διὰ τῆς στρατιωτικῆς καταλήψεως μέρους τῆς ἐπικρατείας παρὰ πολέμων ἐν αὐτῷ οἱ ὑλικοὶ ὄροι τῆς ἐφαρμογῆς νομίμων ὁρισμῶν, ἐκδιδομένων παρὰ τῆς τῶς κατεχούσης τὸ τμήμα τοῦτο πολιτείας, καὶ δημιουργεῖται διὰ τῆς στρατιωτικῆς καταλήψεως ἀνυπέρβλητον κώλυμα ἐφαρμογῆς τῶν ὑπὸ τῆς τῶς κυριάρχου πολιτείας ἐκδιδομένων νόμων ἐν τῷ στρατιωτικῶς κατεχομένῳ τούτῳ ὑπὸ τῶν πολέμων τμήματι. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἔγκυρος ἐστὶ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συμβολαιογράφου ἐνεργηθεῖσα μεταγραφή τοῦ εἰρημένου συμβολαίου...»¹.

Ὁμοίως ἡ 185/1931 τοῦ Ἐφετείου Θεσσαλονίκης² :

«Ἐπειδὴ... ὁ λόγος ἐφέσεως, καθ' ὃν ἡ ἀγωγή αὕτη ἔδει ν' ἀπορριφθῆ ὡς μὴ νόμιμος, καθ' ὅσον τὸ ἐφ' οὗ ἐρείδεται προσύμφωνον πωλήσεως ἀστικού κτήματος κειμένου ἐν Μακεδονίᾳ εἶναι ἀπολύτως ἄκυρον ἅτε γινόμενον ἐν ᾧ χρόνῳ ἴσχυεν ἐν Μακεδονίᾳ τὸ ὑπ' ἀριθ. 187 τῆς 15 Ὀκτ. 1916 διάταγμα τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως «περὶ ἀπαγορεύσεως δικαιοπραξιῶν ἐπὶ ἀκινήτων ἐν Μακεδονίᾳ» κατὰ τὸ ἄρθρον 1 τοῦ ὁποίου «ἀπαγορεύεται πᾶσα δικαιοπραξία ἐν ζῶῃ διὰ τῆς ὁποίας μεταβιβάζεται ἡ κυριότης ἢ ἰδρύεται ἐμπράγματος δικαίωμα ἐπὶ παντὸς ἀστικού ἀκινήτου κτήματος κειμένου ἐν Μακεδονίᾳ, ὡς καὶ πᾶν προκαταρκτικὸν σύμφωνον ἔχον περιεχόμενον τινὰ τῶν ὡς ἄνω ἀπαγορευομένων δικαιοπραξιῶν ἐπὶ ποινῇ ἀπολύτου ἀκυρότητος τῆς τε δικαιοπραξίας τῆς μεταβιβάσεως ἢ ἰδρύσεως τοῦ ἐμπραγμάτου δικαίωματος, ὡς καὶ τοῦ προκαταρκτικοῦ συμφώνου», ἀπορριπτέως ἐστὶ ὡς ἀβάσιμος, διότι ἡ ἰσχὺς τῶν διαταγμάτων τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως Θεσσαλονίκης περιορίζετο ἐν ταῖς περιφερείαις ἐν αἷς ἐπεκράτησεν ἡ ἐξουσία αὐτῆς, δὲν ἐπεξετείνετο δὲ εἰς περιφερείας τῆς Μακεδονίας ἐν αἷς δὲν ἐπεξετάθη ἡ ἐξουσία τῆς, εἰς τὰς τελευταίας δὲ ταύτας ὑπάρχει τὸ χωρίον Ροδολεῖβος, ἐν ᾧ κεῖται ἡ ἐπιδίκου οἰκία, ἥτις περιφέρεια εἶχε καταληφθῆ στρατιωτικῶς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ κινήματος Θεσσαλονίκης καὶ ἐξηκολούθησεν οὕτω κατεχομένη ὑπ' αὐτῶν συνεχῶς καὶ μετὰ τὴν διὰ τοῦ Νόμου 924 τῆς 15 Σεπτεμβρίου 1917 κατάργησιν τοῦ ὡς ἄνω ὑπ' ἀριθ. 187 διατάγματος τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως ὡς ταῦτα κοινῶς γνωστά εἰσι ἐν Μακεδονίᾳ, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀμφισβητεῖται παρὰ τῶν ἐκκαλουσῶν, καὶ ἐν ἡ (περιφερείᾳ) κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου [Bonfils, 1912 § 1164—1178, ἄρθρ. 43 Συμβάσεως Χάγης, Ἐφ. Θεσ. 7/1915] ἐφόσον διὰ νόμου ἢ ἄλλης ἐγκύρου πράξεως τοῦ καταλαμβάνοντος αὐτὴν Κράτους δὲν ἐδηλώθη ἀντίθετος βούλησις αὐτοῦ, ἐξηκολούθουν ἰσχύοντες οἱ κατὰ τὸν χρόνον τῆς καταλήψεως ὑφιστάμενοι ἐλληνικοὶ νόμοι καθ' οὓς δὲν ἀπηγορεύοντο προσύμφωνα περιεχομένου οἷον τὸ τοῦ ἐφ' οὗ ἐδράζεται ἡ ἀγωγή τοῦ ἐκκαλοῦντος τοιούτου...».

Εἰς ἐποχὴν πλέον πρόσφατον, τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας διὰ τῶν ὑπ' ἀριθ. 54/1945 καὶ 64/1945 ἀποφάσεων αὐτοῦ ἠκολούθησε παρόλληλον

(1) Πρβλ. καὶ Ἐφετεῖον Θράκης, 35/1931, «Δικαστικὴ», 1931, Γ', II σ. 327, ἥτις παραπέμπει εἰς εἰσαγγελικὴν ἀγόρευσιν ἐπὶ τῆς Α. Π. 74/1923.

(2) «Δικαστικὴ», 1931, Γ', II. σ. 325.

κατεύθυνσιν, αναπτύξαν πληρέστερον και λεπτομερέστερον τούς δικαιολογητικούς λόγους και ένισχυσαν την θεωρητικὴν θεμελίωσιν τῆς καθιερωθείσης νομολογιακῶς λύσεως.

Οὕτω, προκειμένου νὰ κριθῆ κατὰ πόσον διὰ τὴν σύνθεσιν τοῦ Ἀνωτάτου Ναυτικοῦ Συμβουλίου ἔδει νὰ εἶχε ληρθῆ ὑπ' ὄψιν ὁ ν. 905/1937 ἢ ὁ ἐκδοθεὶς ἐν Κατῶφ 3309/1944, τὸ Ἀνώτατον Ἑλληνικὸν Διοικητικὸν Δικαστήριον ἀπεφάνητο ὡς ἀκολούθως :

Ἄπειδῆ, ἐν προκειμένῳ¹, ὡς ἐκ τοῦ φακέλλου προκύπτει καὶ συνομολογεῖται ὑπὸ τῆς Διοικήσεως, τὸ ἐκδὸν τὴν, ἐφ' ἧς τὸ προσβαλλόμενον διάταγμα στηρίζεται, ἀπόφασιν Α. Ν. Σ. δὲν κατηρτίθη ὑπὸ τὴν διὰ τῆς προμνησθείσης διατάξεως τοῦ ἄρθρου 6 τοῦ ἀ. ν. 905 ὀριζομένην σύνθεσιν, ἀλλ' ὑπὸ διάφορον ταυτῆν καὶ διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ νεωτέρου νόμου 3309/1944 «περὶ ὀργανώσεως Β. Ν.», ἐν ἄρθρῳ αὐτοῦ 2 καθοριζομένην. Ὁ νόμος ὅμως οὗτος, ἐκδοθεὶς ἐν Κατῶφ ὑπὸ τῆς ἐκαὶ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν κατοχῆς τῆς χώρας ἐδρευούσης Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, δὲν ἠδύνατο, δι' ἔλλειψιν παρὰ τῆ Κυβερνήσει ἐκείνῃ τῆς ἀπαραιτήτου ὕλικῆς δυνάμεως πρὸς ἐπιβολὴν τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ νὰ ἐπιβληθῆ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς χώρας, ἐνθα ἀντιθέτως ἐξῆκολούθηον ἰσχύοντες καὶ ἐφαρμοζόμενοι μετὰ τῆς παλαιᾶς νομοθεσίας καὶ οἱ ὑπὸ τῶν ἐνταῦθα Κυβερνήσεων, διαρκούσης τῆς ἐχθρικῆς κατοχῆς, ἐκδιδόμενοι νεώτεροι νόμοι.

Ἄπειδῆ, τὴν ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἔννοιαν περιορισμένην ἐντὸς μόνον τοπικῶν ὁρίων, ἐνθα αἱ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἐδρευούσαι Ἑλληνικαὶ Κυβερνήσεις, ἠδύνατο νὰ ἀσκήσωσι τὴν πολιτικὴν αὐτῶν ἐξουσίαν, ἰσχὴν τῶν ὑπὸ τούτων ἐκδοθέντων νόμων, καθιέρωσεν ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ ἡ ὑπ' ἀριθ. 27/1945 ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τῆς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως Συντακτικῆς Πράξεως, τὸ ἄρθρον 8 τῆς ὁποίας ὀρίζει ὅτι: «ἡ ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν Κυβερνήσεων τοῦ Ἐξωτερικοῦ ἐκδοθέντες νόμοι καὶ συντακτικαὶ πράξεις κατὰ τὴν περίοδον τῆς ξενικῆς Κατοχῆς, ἵνα τύχωσιν ἐφαρμογῆς εἰς τὸ ἐσωτερικόν, δεόν νὰ ἀναδημοσιευθῶσι διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως. Ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ὅμως ἐξακολουθοῦσιν ἰσχύοντες καὶ ἐὰν ἐτι δὲν ἤθελον δημοσιευθῆ».

Ἄπειδῆ ὁ νόμος 3309/1944 ἀναδημοσιευθεὶς συμφώνως τῇ προμνησθείσῃ συντακτικῇ πράξει εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 45 φυλ. τῆς Ἐφημ. τῆς Κυβερνήσεως τῆς 28 Φεβρουαρίου 1945, καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης ἰσχύσας ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, δὲν ἠδύνατο νὰ τύχῃ ἐφαρμογῆς τὴν 28 Ἰανουαρίου 1945 καθ' ἣν συνετάγη ἡ προσβαλλομένη... ἀπόφασις τοῦ Α.Ν.Σ., ὅπερ τούτῳ τῷ λόγῳ κακῶς συνετέθη κατὰ τὰς διατάξεις νόμου, μὴ ἰσχύσαντος ἐτι ἐν τῷ ἐσωτερικῷ.

Ἄπειδῆ τὸ ἐπὶ ἀποφάσεως τοῦ οὕτω παρνόμως συνθεθεμένου Α.Ν.Σ. στηριζόμενον διάταγμα τῆς ἀντεπαγγέλτου ἀποστρατείας τοῦ αἰτουόντος εἶναι καὶ τοῦτο παράνομον καὶ ὡς τοιοῦτον ἀκυρωτέον...».

Παραλάσσοιτα ὡς πρὸς τὴν διατύπωσιν τοῦ σχεπτικοῦ καὶ τὴν θεωρητικὴν θεμελίωσιν, ἐξεδρόθη, σύμφωνας πρὸς τὴν ἀνωτέρω, καὶ ἡ ὑπ' ἀριθ. 64/1945 ἀπόφασις τοῦ Σ.τ.Ε. :

«...Ἄπειδῆ², κατὰ τὴν ἀπὸ Ἀπριλίου 1941 μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου 1944 περίοδον τῆς ξενικῆς κατοχῆς ἐν Ἑλλάδι ὁ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καταφυγὼν Βασιλεὺς καὶ αἱ παρ' αὐτῷ

(1) Σ.τ.Ε. 54/1945 ὁλομεισίας, «Θέμις», ΝΣΤ' σ. 138-139. «Annual Digest» 1943-1945, No 147, σ. 431-432.

(2) «Ἐφημερὶς Ἑλλήνων Νομικῶν», ΙΒ' (1945), σ. 160-161.

κυβερνήσεις, φορείς τῆς κρατικῆς κυριαρχίας, πλήρως ἤσκουν αὐτήν, κατὰ τὴν ἄσκησιν δὲ τῆς, μὴ ὑπαρχούσης Βουλῆς, νομίμως ἐξέδιδον καὶ τοὺς ἀναγκαίους νόμους. Ἄλλὰ οἱ νόμοι αὐτοί, πλήρῃ ἔχοντες ἰσχὺν καὶ ἐκτελεστότητα ἐπὶ τῶν παρὰ τῷ Βασιλεῖ καὶ ταῖς παρ' αὐτῷ κυβερνήσεσιν ἐνόπλιων ἐθνικῶν δυνάμεων καὶ κρατικῶν ὑπηρεσιῶν καὶ ἐπὶ τῶν πρὸς αὐτάς ὀπωσθήποτε συνδεομένων ἄλλων προσώπων, δὲν εἶχον ἰσχὺν καὶ ἐκτελεστότητα ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Κράτει, πρωτίστως λόγῳ τῆς ἐν αὐτῷ ξενικῆς κατοχῆς καὶ τῆς ἐκ ταύτης δημιουργημένης πραγματικῆς καταστάσεως καὶ λόγῳ τοῦ ἔνεκεν αὐτῆς ἀδυνάτου τῆς ἐν αὐτῷ γνωστοποιήσεως τῶν ἐν λόγῳ νόμων, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ λόγῳ τοῦ ἐνδεχομένου ἀλλοίας ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Κράτει ρυθμίσεως ἐπὶ τῶν αὐτῶν ζητημάτων, δοθέντος ὅτι τοῦτο καὶ ὑπὸ ξενικὴν κατοχὴν ἐξηκολούθει λειτουργοῦν ὑπὸ τοὺς ἐξ αὐτῆς περιορισμούς. Καὶ ἀπὸ τῆς λήξεως ὅμως τῆς ξενικῆς κατοχῆς ἐν Ἑλλάδι καὶ τὴν εἰς αὐτὴν ἐπανόδου ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ τῆς νομίμου Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως οἱ ἐν λόγῳ νόμοι, καίτοι νομίμως ἐκδεδομένοι καὶ δυνάμενοι ἔκτοτε νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς τὸ Κράτος, ἐφ' ὅσον, ἐννοεῖται δὲν ὑπάρχει ἀλλοίᾳ ἐν αὐτῷ ρύθμισις τῶν αὐτῶν ζητημάτων, δὲν ἦσαν ἐφαρμοστέοι ἐν αὐτῇ πρὶν ἢ νομίμως γνωστοποιηθῶσι, ἤτοι πρὶν ἢ δημοσιευθῶσιν ἐν τῇ ἐν τῷ Κράτει ἐκδιδόμενη Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως ὡς ὑπὸ τοῦ Συντάγματος (ἄρθρον 36) καὶ τῶν σχετικῶν νόμων ἐπιβάλλεται διὰ πάντα νόμον. Ταῦτα δὲ καὶ ρητῶς θεσπίσθησαν διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 21/1945 συντακτικῆς πράξεως....».

Τὰ ἐπιχειρήματα ὅθεν τῆς ἐλληνικῆς νομολογίας δύνανται νὰ συνοψισθῶν *grosso modo* εἰς τὰς ἐξῆς πέντε προτάσεις :

1. Ἐγκυρότης, κατὰ τὸ ἄρθρον 43 τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Χάγης, μόνον τῶν ἐν ἰσχύϊ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς στρατιωτικῆς καταλήψεως ἐγχωρίων νόμων.
2. Σύμφωνος ρύθμισις τοῦ θέματος ὑπὸ τῆς 21/1945 Συντακτικῆς Πράξεως.
3. Ἀδυναμία γνωστοποιήσεως τῶν ψηφιζομένων νέων νόμων εἰς τὸν παραμείναντα ἐν κατεχομένῳ ἐδάφει πληθυσμόν. Ἄρθρον 36 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1864/1911 (ταυτάριθμον τοῦ Συντάγματος τοῦ 1952).
4. Ἐλλειψίς παρὰ τῷ νομίμῳ κυριάρχῳ τῆς ἀπαραιτήτου ὑλικῆς δυνάμεως πρὸς ἐπιβολήν, ἐν τῷ κατεχομένῳ ἐδάφει, τῶν ψηφιζομένων νέων νόμων.
5. Ἐνδεχόμενον ἀλλοίας νομοθετικῆς ρυθμίσεως τῶν αὐτῶν θεμάτων ἐν τῷ κατεχομένῳ ἐδάφει.

* * *

Εἶναι ὀρθὴ ἡ ἄποψις τῆς ἐλληνικῆς νομολογίας; Ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰς ὑγιεῖς θεωρητικὰς ἀρχὰς τοῦ διεθνοῦς δικαίου καὶ πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς πράξεως ;

Ἐρευνῶντες τὸ θέμα ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τοῦ συγκριτικοῦ δικαίου καὶ ἀναφερόμενοι εἰς τὴν νομολογίαν ἄλλων χωρῶν διαπιστοῦμεν ὅτι ἐὰν δικαστήρια τινῶν ἐξ αὐτῶν ἀποφαίνονται κατὰ τῆς ἰσχύος τῶν νόμων ἢ διαταγμάτων ἐκδοθέντων ὑπὸ ὀργάνων τοῦ νομίμου κυριάρχου ἐκτὸς τοῦ κατεχο-

ρῶν μας, ἡ ὀλλανδική¹, ἀποφαίνονται ὅτι, διαρκούσης τῆς κατοχῆς, ὁ νόμιμος κυρίαρχος δύναται, διὰ τῶν ὀργάνων του, νὰ ἐκδώσῃ νόμους ἔχοντας πλήρη ἰσχὺν ἐναντι τῶν κατοίκων τοῦ κατεχομένου ἐδάφους.

Καθ' ἡμᾶς κριτάς, ἡ ἀποψις τῆς νομολογίας τῶν εἰρημένων χωρῶν εἶναι ὀρθότερα καθ' ὃ κάλλιον καὶ πληρέστερον ἀνταποκρινομένη πρὸς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς καὶ τὴν ἐν γένει ὕφην τοῦ θεσμοῦ τῆς occupatio bellica καὶ δὲ πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς μὴ μεταβιβάσεως τῆς κυριαρχίας, ἐν περιπτώσει στρατιωτικῆς καταλήψεως, εἰς τὴν κατέχουσαν δύναμιν².

Ἄλλ' ὅς ἐξετάσωμεν ἐν πρὸς ἐν καί, κατὰ τὸ δυνατόν, ἀναλυτικῶς τὰ προταθέντα ὑπὸ τῆς ἐλληνικῆς νομολογίας ἐπιχειρήματα :

(1) Πραγματοποιούσα πλήρη στροφὴν ἐν σχέσει πρὸς τὴν παλαιὰν νομολογίαν (πρβλ. ἐν παραδείγματι ἀπόφασιν 14ης Μαΐου 1919 τοῦ Πρωτοδικείου τοῦ Rotterdam, «Annual Digest», 1919-1922, No 336, σ. 471) τὸ Ἀνώτατον Δικαστήριον τῶν Κάτω Χωρῶν (Hoge Raad der Nederlanden) ἀνεγνώρισε δις τὴν ἰσχὺν ἐν κατεχομένῳ ἐδάφει πράξεις νομοθετικοῦ περιεχομένου, ἐκδοθεισῶν ἐν Λονδίῳ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Βασιλείσης. Ἀπόφασις τῆς 13-1-1950 ἐν «Nederlandse Jurisprudentie» (N. J.) 1950, No 493. Δημοσιεύεται μετὰ τῆς συμφώνου ἀγορεύσεως τοῦ Εἰσαγγελέως M. Berger καὶ σχολίου τοῦ P.H. A. N. HOUWING, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Rotterdam. Ὡσαύτως : ἀπόφασις τῆς 10-5-1950 ἐν «Nederlandse Jurisprudentie» (N. J.) 1950, No 494 μετὰ τῆς συμφώνου ἀγορεύσεως τοῦ Ἀντεισαγγελέως M. Langemeyer καὶ συμφώνου σχολίου τοῦ προρηθέντος καθηγητοῦ HOUWING. Πρὸ τῶν δύο αὐτῶν ἀποφάσεων τοῦ Ὀλλανδικοῦ Ἀκυρωτικοῦ, ἐξεδόθη τὴν 13-6-1947, διαιτητικὴ ἀπόφασις ταχθεῖσα ἐπίσης ὑπὲρ τῆς ἐγκυρότητος, ἐν κατεχομένῳ ἐδάφει, τῶν νομοθετημάτων τοῦ νομίμου κυριάρχου. [Διαιτηταί : οἱ δικηγόροι Visser van Ijzendoorn, Westerouen van Meeteren καὶ ὁ καθηγητὴς τοῦ δημοτικοῦ Παν/μίου τοῦ Amsterdam Hœtink]. Ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ «Arbitrale Rechtspraak», Ἰουλίῳ 1947, No 319. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἀποφάσεις τοῦ «Hoge Raad», ἡ ἀνωτέρω διαιτητικὴ ἀπόφασις στηρίζεται οὐχὶ εἰς τὸ διεθνὲς δίκαιον ἀλλ' ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς ὀρισμοὺς τοῦ ἐσωτερικοῦ ὀλλανδικοῦ δικαίου. Πρβλ. ὁμοίως, Ἐφετεῖον Χάγης, ἀπόφασις 18ης Νοεμβρίου 1946, «Annual Digest», 1946, No 142, σ. 349-350 : «...It was true that on that date [on October 25, 1944] the western part of the country was still under enemy occupation, which came to an end only in May 1945. That fact did not, however, prevent the coming into operation of the Decree [on Enemy Property of October 20, 1944] in the occupied part of Holland on October 25, 1944...The Crown had never lost its lawful sovereignty over occupied Holland, and had undoubtedly continued to be entitled to legislate for the whole of the country and to fix the date of coming into force of its decrees».

(2) Πρβλ. Κ. καὶ Γ. TENEKΙΔΗΣ, Occupatio Bellica, 1945, σ. 30-34. Μέσῃ λύσιν προτείνει ὁ Μ. ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ «Ἡ νομικὴ φύσις τῆς ὑπὸ ἐχθρικὴν στρατιωτικὴν κατοχὴν συγκροτηθείσης Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως», 1942, σσμ. 30 καὶ 117, ὑποστηρίζων ὅτι ἡ νόμιμος κυβερνήσις δικαιούται νὰ ἐκδίδῃ νόμους καὶ διὰ τὸ κατεχόμενον ἐδαφὸς τῆς ὑπὸ τοὺς ἐξῆς περιορισμοὺς : α) ὅτι ἂν ἡ Ἐφημερὶς τῆς Κυβερνήσεως ἢ περιέχουσα τοὺς νόμους τούτους δὲν κυκλοφορεῖ ἐπὶ τοῦ κατεχομένου ἐδάφους, οἱ νόμοι οὗτοι θὰ ἐφαρμοσθοῦν ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς κατοχῆς μετ' ἀναδρομικῆς ἰσχύος, ἐὰν τοῦτο συνάγεται ἐκ τοῦ σκοποῦ τοῦ νόμου ἢ τῆς θελήσεως τοῦ νομοθέτου καὶ

I. Έγκυρότης κατὰ τὸ ἄρθρον 43 τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Χάγης, μόνον τῶν ἐν ἰσχύϊ, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς στρατιωτικῆς καταλήψεως, ἐγκωρίων νόμων.

«Ἡ ἀρχὴ αὕτη (τῆς μὴ ἐπεκτάσεως τῆς ἰσχύος νεωτέρου νόμου εἰς τὸ

β) ὅτι δὲν δύνανται νὰ ἐφαρμοσθοῦν ἐπὶ τῶν κατεχομένων ἐδαφῶν νόμοι ἀντίθετοι πρὸς τὴν συνεπειὰ τοῦ πολέμου δημιουργηθεῖσαν εἰς αὐτὰ πραγματικὴν κατάστασιν. Ὁ Ν. ΜΑΣΟΥΡΙΑΔΗΣ «Ἡ ἔννομος τάξις κατὰ καὶ μετὰ τὴν στρατιωτικὴν κατοχήν», 1945, σ. 17 σημ. 1, ἐπικρίνει τὴν ἄποψιν ταύτην λόγῳ κυρίως τῆς ἀσφαλείας τῶν προτεινομένων κριτηρίων καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς προκυπτόντων κινδύνων διὰ τοὺς ἀνυπόπτους πολίτας.

Ἔννοι συγγραφεῖς κηρυχθέντες ὑπὲρ τῆς ἰσχύος τῶν νομοθετημάτων τοῦ νομίμου κυριάρχου ἐν τῷ κατεχομένῳ ἐδάφει: ALBERIC ROLIN (κάπως διστακτικός: διαβλέπει ἀπλῶς ἐξέλιξιν τοῦ διεθνoῦς δικαίου πρὸς τὴν ἀνωτέρω κατεύθυνσιν) «Le droit moderne de la guerre», I, No 454, σ. 449-450 «...Mais, pour autant qu'il ne s'agisse de légiférer que dans l'intérêt de la population du pays occupé, à raison de la situation provisoire que la guerre a créée, dans l'intérêt des bons rapports entre les habitants de la région occupée, pourquoi le pouvoir occupant ne respecterait-il pas les lois nouvelles qu'édicterait le pouvoir légal aussi bien que les lois anciennes? Certes il ne les respectera pas, si ses intérêts comme belligérant sont lésés: c'est son droit absolu. Mais si l'occupation se différencie essentiellement de la conquête, là s'arrête son droit, là du moins devrait-il s'arrêter. Telle sera, nous l'espérons, la doctrine future du droit international...». CH. de VISSCHER, «L'occupation de guerre d'après la jurisprudence de la Cour de Cassation de Belgique», «The Law Quarterly Review», vol. XXXIV (1918), σ. 72-81. Ὁ διαπρεπῆς οὗτος διεθνολόγος θεωρεῖ ὅτι νόμοι καὶ διατάγματα τοῦ ἀπόντος κυριάρχου κέκτηνται πλήρη ἰσχύον ἐν τῷ κατεχομένῳ ἐδάφει, διότι, κατ' αὐτόν, ἡ παρουσία τοῦ κατέχοντος δὲν ἀποτελεῖ εἰμὴ ἀπλοῦν πραγματικὸν γεγονός ἀνευ νομικῶν συνεπειῶν ἐπὶ τῶν ἐξουσιῶν τοῦ νομίμου κυριάρχου. Οἱ HALL—PEARCE HIGGINS (A Treatise on International Law, § 159) ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ νόμιμος κυβέρνησις δύναται νὰ ἐκδώσῃ διατάγματα ἔχοντα ἰσχύον νόμου ἐν τῷ κατεχομένῳ ἐδάφει μολονότι θεωροῦν ὅτι παρόμοια διατάγματα εἶναι «generally unwise and even cruel». ERNST H. FEILCHENFELD, «The international economic law of belligerent occupation», Washington, 1942, No 463, σ. 135: «The Hague Regulations do not specify a corresponding obligation in regard to «new» measure and laws passed by absent sovereigns for occupied regions. Nevertheless, one would go too far in assuming as has been done by various authorities, that an absent sovereign is absolutely precluded from legislating for occupied areas. The sovereignty of the absent sovereign over the region remains in existence and, from a more practical point of view, the occupant may and should have no objection to timely alterations of existing laws by the old sovereign in those fields which the occupant has not seen fit to subject to his own legislative power». Ὁμοίως ὁ Γάλλος L. PETIT (De l'administration de la justice en territoire occupé, 1900, σ. 42 ἐπ.) καὶ ὁ Βέλγος WAUWERMANS (ἐν «Revue de droit belge», VI [1911/20], σ. 254 ἐπ.) δέχονται τὸ ἔγκυρον τῶν νόμων τοῦ νομίμου κυριάρχου καὶ εἰς κατελημμένας περιοχὰς τῆς χώρας, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἔχουν δημοσιευθῆ «πράγματι» (effectivement) ἐν κατεχομένῳ ἐδάφει.

κατεχόμενον ἔδαφος)—ἀποφαίνεται τὸ Ἐφετεῖον Θεσσαλονίκης [171/1925, Θέμις, ΑΖ', σ. 41]—... ἐκυρώθη καὶ δι' ἐγκωρίου νόμου, τοῦ ΔΡΛΔ', κατὰ τὸ ἄρθρον 7 τοῦ ὁποίου ἡ διοίκησις τῶν στρατιωτικῶς κατεχομένων χωρῶν παρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἐγένετο καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἀστικὸν δίκαιον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑφισταμένης ἀστικῆς νομοθεσίας τῆς προκατόχου κυριάρχου τουρκικῆς ἐπικρατείας τῆς πρὸ τῆς καταλήψεως, καθ' ἣν ἴσχυσεν ἐν Τουρκίᾳ ὁ εἰρημένος νόμος ὅστις, κατὰ τὰ εἰρημένα, δὲν ἴσχυσεν ἐν (τῇ κατεχομένη παρ' ἡμῶν) Μακεδονίᾳ...».

«Κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ διεθνοῦς δικαίου—προσθέτει, εἰς μεταγενεστέραν ἀπόφασίν του, τὸ αὐτὸ Ἐφετεῖον [185/1931, «Δικαστική», 1931, Γ', Π, σ. 325]—ἐξήκολούθουν ἰσχύοντες οἱ κατὰ τὸν χρόνον τῆς καταλήψεως (τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τῶν Βουλγάρων) ὑφιστάμενοι ἑλληνικοὶ νόμοι καθ' οὓς δὲν ἀπηγορεύοντο προσύμφωνα μεταβιβάσεως ἀκινήτων (ἀπαγορευθέντα διὰ τοῦ μεταγενεστέρου καὶ μὴ ἰσχύσαντος, εἰς τὰ κατεχόμενα ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἑλληνικὰ ἐδάφη, τοῦ ἀπὸ 15 Ὀκτωβρίου 1916, ὑπ' ἀριθ. 187 διατάγματος τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως Θεσσαλονίκης)....».

Ἄλλὰ τοιαύτη ἐρμηνεία τῶν βασικῶν περὶ occupatio bellica κανόνων εἶναι καθ' ἡμᾶς οὐχὶ ὀρθή :

α) διότι προϋποθέτει ὅτι τὸ νομοθετικὸν σύστημα μιᾶς χώρας δύναται ν' ἀκίνητοποιηθῇ καὶ οἶονεὶ ν' ἀπολιθωθῇ, ἡ δὲ κατάστασις αὕτη νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ὅσα καὶ ἡ κατοχὴ. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ κατέχων ἀντλεῖ ἐκ τοῦ διεθνοῦς δικαίου τὴν εὐχέρειαν νὰ ρυθμίσῃ, διὰ διαταγῶν νομοθετικοῦ περιεχομένου, ὠρισμένα ἐπείγουσας φύσεως θέματα, ἥτοι νὰ λάβῃ μέτρα διὰ τὴν τήρησιν τῆς δημοσίας τάξεως, διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ὁμαλῆς λειτουργίας τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν καὶ ὁμαλῶν βιοτικῶν συνθηκῶν¹, ἀλλ' ὑπάρχουν καὶ θέματα τὰ ὅποια, ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν, ἐκφεύγουν τῆς δικαιοδοσίας του καὶ δὴ ὅλα ἐκεῖνα περὶ τῶν ὁποίων τὸ συμβατικὸν ἢ ἔθιμικὸν διεθνὲς δίκαιον δὲν ἀναγνωρίζει ρητῶς εἰς τὸν κατέχοντα ρυθμιστικὴν ἀρμοδιότητα. Ἡ κατοχικὴ κατάστασις ἀναπτύσσεται, θὰ ἐλέγαμεν, ἐπὶ δύο «ἐπιπέδων». Ἐμφανίζονται, ἐν πρώτοις, χρήζουσαι ἐπείγουσας θεραπείας, αἱ ἄμεσοι ἀνάγκαι τοῦ ὑπὸ κατοχὴν λαοῦ (ζητήματα λ. χ. νομισματικά, στέγης, συμπίεσεως τῶν τιμῶν, ἀντικαταστάσεως τῶν ἐξανασθάντων εἰς παραίτησιν ἢ ἀποχώρησιν δημοσίων λειτουργῶν κλπ.) καὶ ἐπ' αὐτῶν εἶναι ἀσφαλῶς ἀρμόδιος ὁ κατέχων ἢ τὰ ὄργανά του· ἀλλὰ ταυτοχρόνως δεόν νὰ ληφθῶν ὑπ' ὄψιν καὶ αἱ μόνιμοι, αἱ μακροπρόθεσμοι ἀνάγκαι καὶ πόθοι τοῦ εἰρημένου λαοῦ ἀποβλέποντος ἐν ὑστάτῃ ἀναλύσει εἰς τὴν ἀπελευθέρωσίν του, εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐθνικῆς του κυριαρχίας², καὶ εἰς τὴν

(1) Κ. καὶ Γ. ΤΕΝΕΚΙΔΗΣ, *op. cit.*, σ. 63-66.

(2) Χαρακτηριστικὴ εἶναι, ἐπὶ τοῦ προκειμένου θέματος, ἡ διδασκαλία τοῦ Ν. Ι. ΣΑΡΙΠΟΛΟΥ (ἡ ἐκκλινοῦσα κατὰ κανόνα ἀπὸ τὴν ὀξυδερκῆ ἐνατένισιν τῆς ἐλ-

επανόρθωσιν τῶν ἀποπημάτων ἅτινα ὑπῆρξαν τὸ μοιραῖον ἐπακόλουθον τοῦ πραγματικοῦ γεγονότος τῆς κατοχῆς. Ποῖος θὰ ρυθμίσῃ τὰ ἐν λόγῳ θέματα εἰ μὴ ἡ ἐκπροσωποῦσα τὸν νόμιμον κυρίαρχον κυβέρνησις;

β) Ὁ κανὼν τῆς ἰσχύος τῶν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς στρατιωτικῆς καταλήψεως ὑφισταμένων νόμων ἐκφράζει τὸ γεγονός τῆς ἐπιβιώσεως τῆς κυριαρχίας τῆς ὑπὸ κατοχὴν πολιτείας (dixit Isocrates et post eum Julianus Imperator civitates esse immortales)· θὰ ἦτο ὅθεν παράλογον ἐκ τοῦ ἀνωτέρω κανόνος—ὅστις ἐτέθη ἀκριβῶς πρὸς περιστολὴν τῆς διακριτικῆς εὐχερείας τοῦ κατέχοντος—ν' ἀντληθῇ ἐπιχείρημα ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ εἰς βάρος τοῦ νομίμου κυρίαρχου¹.

II. Σύμφωνος ρύθμισις τοῦ θέματος ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 8 τῆς 21/1945 Συντακτικῆς Πράξεως.

Εἰς τὰς μνημονευθείσας ἀνωτέρω δύο ἀποφάσεις αὐτοῦ (54/1945 καὶ 64/1945), τὸ Σ.τ.Ε. ἀναφέρει ἐπικουρικῶς τὴν 21/1945 Σ.Π., ἀπαιτοῦσαν δευτέραν δημοσίευσιν τῶν νομοθετημάτων τῶν «ἐν ἐξορία κυβερνήσεων» εἰς τὴν ἐκδιδομένην ἐν Ἀθήναις Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως². Ἀλλὰ καὶ ἐάν, εἰς τὴν ἐκδιδομένην ὑπὸ τοῦ Σ.τ.Ε. κριτήριον, ἤθελε θεωρηθῆ ὡς συμφώνως πρὸς τὸ υἱοθετηθὲν ὑπὸ τοῦ Σ.τ.Ε. κριτήριον, ἤθελε θεωρηθῆ ὡς τυπικῶς ἐγκυρὸς ἢ ἀνωτέρω Σ. Π. («ἐξαιρετικὸν θέμα δέον νὰ ρυθμισθῇ διότι τοῦτο εἶναι ἀπαραιτήτως καὶ ἐπιτακτικῶς ἀναγκαῖον καὶ ἀναπόφευ-

ληνικῆς πραγματικότητος) : «Ἡ δὲ κατάκτησις γίνεται—γράφει ὁ λαμπρὸς Ἕλλην διεθνολόγος—ἢ πρὸς σκοπὸν μονίμου καταλήψεως, ἢ λόγῳ ἐπισχέσεως καὶ προσωρινῆ μέχρις ἐπιτεύξεως τῆς ἱκανοποιήσεως... Εἰ δὲ καταλάβῃ τὴν χώραν ὁ πολέμιος πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ μονίμου κτήσασθαι αὐτήν, περιποιήσῃ εἰς ἑαυτὸν καὶ τὴν κυριαρχίαν· τότε δέ, ἢ ἐπιτεύξεται τῆς πρὸς αὐτὸν φιλίας τῶν κατακτηθέντων, διδοῦς δ' αὐτοῖς ἰσονομίαν καὶ ἰσοπολιτείαν ποιήσεται φίλους καὶ ὑπηκόους ἀδιασπάστους, ἢ ἀκόντων κυριεύει καὶ ἐξεῖ αὐτοὺς ὡς ὑποταγεῖς μὲν ἀλλ' ἐμφολίους ἐχθροῦς· οὕτω δέ, ὅσῳ μακρὰ καὶ ἂν γένηται ἢ ἐπ' αὐτῶν δυναστεία τοῦ κατακτητοῦ, οὐδέποτε δυνήσεται οὗτος παραγράψαι τὴν κτῆσιν αὐτῶν ὡς δούλων, ἀλλ' ἐν παντί κικιρῶ πλήρη ἔσονται τὰ πρὸς τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν δικαίωματα». («Τὰ τῶν ἐθνῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ νόμιμα», § 225, σ. 368-369).

(1) Τοῦναντίον, θεμελιώδης ἐρμηνευτικὸς κανὼν, διέπων τὸν θεσμὸν τῆς occupatio bellica, εἶναι ὅτι—ἐφόσον ἡ κατοχὴ ἀποτελεῖ κατάστασιν de facto, προσωρινῆ καὶ ἐξαιρετικῆ—ὁ κατέχων δὲν δύναται ν' ἀσκήσῃ ἢ τὰς ἀρμοδιότητας ἕως ρητῶς ἀναγνωρίζῃ εἰς αὐτὸν τὸ διεθνὲς δίκαιον. Αἱ ἀρμοδιότητες αὗται δέον στενωδῶς καὶ δὴ «γραμματικῶς» νὰ ἐρμηνεύωνται. Ἐξαιρέσει ὅθεν τῆς περιπτώσεως καθ' ἣν ὑφίσταται κανὼν τοῦ δ. δ., ἀναγνωρίζων ρητῶς ἀρμοδιότητα εἰς τὸν κατέχοντα, αἱ δικαιοδοσίαι τῶν ὀργάνων τῆς κυρίαρχου χώρας ἐξακολουθοῦν λειτουργοῦσαι ὡς καὶ πρότερον.

(2) «Οἱ ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν Κυβερνήσεων τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐκδοθέντες νόμοι καὶ Συντακτικαὶ Πράξεις κατὰ τὴν περίοδον τῆς ξενικῆς κατοχῆς, ἵνα τύχωσιν ἐφαρμογῆς εἰς τὸ ἐσωτερικόν, δέον ν' ἀναδημοσιευθῶσι διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως. Ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ὅμως ἐξακολουθοῦσιν ἰσχύοντες καὶ ἐάν ἔτι δὲν ἤθελον οὗτοι ἀναδημοσιευθῆ».

κτον») ὅπερ, εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, ἐπιδέχεται, καθ' ἡμᾶς, ἀμφισβήτησιν, θὰ εἶχομεν, ἀπὸ οὐσιαστικῆς ἀπόψεως νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς :

α) Νομοθετικὸν κείμενον, ὡς ἡ Συντακτικὴ Πράξις, ψηφισομένη μετὰ συνοπτικὴν διαδικασίαν δὲν δύναται νὰ λύσῃ προχείρως καί, θὰ προσεθέταμεν, ἐμπειρικῶς, πρόβλημα ἀπὸ μακροῦ συζητούμενον καὶ ἐκ τῶν πλέον δυσχερῶν τοῦ θεσμοῦ τῆς occupatio bellica¹. Ὁρθότερον θὰ ἦτο νὰ ἀντιθετο εἰς τὸν δικαστὴν νὰ ἐφαρμόζῃ εἰς ἐκάστην ἐξειδικευμένην περίπτωσιν τοὺς προσήκοντας κανόνας τοῦ διεθνοῦς δικαίου.

β) εἶναι ἄτοπον νὰ ἐξαρθᾶται ἡ ἰσχὺς, ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἐπικρατείας, τῶν νομοθετημάτων τῆς «ἐν ἐξορίᾳ κυβερνήσεως» ἀπὸ τὴν ἀνατιθεμένην εἰς τὴν διακρίσιν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας δευτέραν δημοσίευσιν εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως.

Ἡ ἐγκυρότης τῶν ἐν λόγῳ νομοθετημάτων δέον νὰ κρίνεται ἐπὶ τῇ βάσει οὐσιαστικῶν—ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω—καὶ ὄχι τυπικῶν κριτηρίων.

III. Ἀδυναμία γνωστοποιήσεως τῶν ψηφισομένων νέων νόμων εἰς τὸν παραμείναντα ἐν κατεχομένῳ ἐδάφει πληθυσμόν. Ἄρθρον 36 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1864/1911 (ταυτόριθμον τοῦ Συντάγματος τοῦ 1952).

Ἄλλὰ καὶ τὸ οὐσιαστικὸν περιεχόμενον τοῦ κανόνος, ὅστις θέτει ὡς προϋπόθεσιν τῆς ὑποχρεωτικῆς ἰσχύος νόμου τὴν δημοσίευσιν αὐτοῦ εἰς τὴν κυκλοφοροῦσαν ἐν τῇ χώρᾳ Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως, ἐπιδέχεται ἐν προκειμένῳ ἀμφισβήτησιν. Ἡ Βελγικὴ νομολογία οὐδεμίαν ἀποδίδει σημασίαν (ὀρθῶς καθ' ἡμᾶς) εἰς τὸν ἐν λόγῳ κανόνα ὡσάκις ἀπτεται τοῦ ὑπὸ κρίσιν θέματος. Οὕτω, διαρκοῦντος τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, τὸ Βελγικὸν Ἀκυρωτικὸν ἔκρινεν ὅτι διάταγμα ἐκδοθὲν ὑπὸ τῆς Βελγικῆς Κυβερνήσεως δὲν ἐσπερεῖτο ὑποχρεωτικῆς ἰσχύος ἐπειδὴ δὲν κατέστη, ἐκ τῶν πραγμάτων δυνατὴ ἡ διανομὴ τοῦ περιέχοντος τὸ εἰρημένον διάταγμα φύλλου τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως εἰς κατεχομένης ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ περιοχάς².

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι κάτωθεν τοῦ ἐπιχειρήματος τοῦ ἀντλουμένου ἐκ τοῦ γράμματος τοῦ ἄρθρου 36 τοῦ Συντάγματος ὡς καὶ τῆς 21/1945 Συντακτικῆς Πράξεως (ἃ ἐπικαλεῖται τὸ Σ. τ. Ε.) ὑφέρεται ὁ ὀρθὸς ἐκ πρώτης ὄψεως συλλογισμὸς, συμφώνως πρὸς τὸν ὁποῖον θὰ ἦτο ἀντίθετον πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς καλῆς πίστεως νὰ καταστῇ ὑποχρεωτικὸς

(1) Ἀπόδειξις τούτου εἶναι ὅτι ἡ Ἑλλάς εἶναι ἡ μόνη Χώρα ἣτις ἀππειράθη νὰ λύσῃ νομοθετικῶς τὸ πρόβλημα.

(2) Ἀπόφασις ἀναφερομένη ὑπὸ FEILCHENFELD (op. cit. No 468, σ. 137) ὅστις παραπέμπει εἰς τὰς «International Law Notes», September–December 1917, σ. 169–170.

νόμος δημοσιευθείς μὲν κανονικῶς (ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ)¹, μὴ περιελθὼν ὅμως εἰς γνῶσιν τῶν κατοίκων τοῦ ὑπὸ κατοχὴν ἐδάφους², ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ ἐπιχείρημα ἀτονεῖ ἐὰν ἀντιμετωπισθῇ ἐν τῷ πλαίσίῳ τῆς ὅλης διαρθρώσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς occupatio bellica. Διότι ἀνεξαρτήτως τοῦ ὑπὸ τῆς ρήσεως nemo censetur ignorare legem διατυπωμένου κανόνος, καθ' ὃν ἄπαντες οἱ πολῖται ὀφείλουσιν νὰ τηροῦν τοὺς ἀναγραφομένους ἐν τῷ νόμῳ ἴρισμούς μὴ δικαιοῦμενοι νὰ προβάλωσι ἕννοιαν αὐτῶν ἀνεξαρτήτως ἐπίσης τοῦ γεγονότος ὅτι ἀναφέρονται πράξεις νομοθετικοῦ ἢ κανονιστικοῦ περιεχομένου μὴ ἀπολαύουσαι τῶν τιμῶν τῆς δημοσιεύσεως εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως³, προστίθεται σήμερον, ὑπὲρ τῆς ἰσχύος τῶν πράξεων τοῦ νομίμου κυριάρχου καὶ τὸ ἐξῆς ἐπιχείρημα: ὅτι τὰ μέσα τηλεπικοινωνίας, τὰ ἀπο-

(1) Εἰς τὴν ἐκδιδόμενην ἐν τῇ ἔδρᾳ τῆς «ἐν ἐξορίᾳ κυβερνήσεως» Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως. Εἰδικῶς, ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν τοῦ Ἐξωτερικοῦ, αἱ νομοθετικοὺ περιεχομένου πράξεις αὐτῆς (ὡς καὶ τὰ β. διατάγματα) ἐδημοσιεύοντο εἰς τὴν ὑπ' αὐτῆς ἐκδιδόμενην Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως. Καθ' ἃ πληροφροῦμεθα τέσσαρες μόνον συλλογαὶ τῆς εἰρημένης Ἐφημερίδος περιεσώθησαν. Ἐκ τῆς μελέτης τοῦ κατατεθειμένου εἰς τὴν Γεννάδειον Βιβλιοθήκην ἀντιτύπου [ἄνωγ. καὶ αὐτόγραφον Ε. ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ—αὐξ. ἀριθ. Ρ. 20.2] διεπιστώσαμεν τὰ ἐξῆς: Τὸ πρῶτον φύλλον τῆς Ἐφημερίδος τῆς μετακινήσεως Κυβερνήσεως Τσουδεροῦ ἐξετυπώθη καὶ ἐδημοσιεύθη εἰς τὰ Χανιά τῆς Κρήτης καὶ φέρει ἡμερομηνίαν 2 Μαΐου 1941, ἀριθ. φύλλου 151. Ἐξετυπώθη ἐπὶ αὐτῆς καὶ τὸ 162 φύλλον τῆς 14 Μαΐου 1941. Ταυτάριθμον φύλλον [162] φέρει ἡμερομηνίαν 2 Ἰουνίου 1941 «ἐπὶ τοῦ θωρηκτοῦ Ἀβέρωφ εἰς τὸν Λιμένα τῆς Ἀλεξάνδρειας». Ὁμοίως «ἐπὶ τοῦ θωρηκτοῦ Ἀβέρωφ» τὰ φύλλα 163/5-6-1941, 164/27-6-1941, 165/28-6-1941 καὶ 166/29-6-1941. Τὸ 167 φύλλον τῆς 20 Ἰουλίου 1941 ἀναγράφει τὴν πόλιν Johannesburg. Τὴν αὐτὴν πόλιν, ἀλλὰ ἑλληνιστῶς [«Τζοχάννεσπεργκ»] ἀναφέρουν τὰ 168/15-8-1941 καὶ 169/5-9-1941 φύλλα. Εἰς τὸ Λονδῖνον ἐξετυπώθη καὶ ἐδημοσιεύθη τὸ 170 φύλλον τῆς 24-9-1941 ὡς καὶ ἄπαντα τὰ ἐπόμενα μέχρι τοῦ φύλλου 13 τῆς 15-4-1943. Τέλος, ἀπὸ τοῦ φύλλου 14 τῆς 5-5-1943 μέχρι καὶ τοῦ 41 (Τεῦχος 2ον) τῆς 18ης Ὀκτωβρίου 1944, ἡ Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως ἐδημοσιεύετο εἰς τὸ Κάιρον.

² Ὅσον ἀφορᾷ τὴν νομοθεσίαν τῶν συμμαχικῶν Κυβερνήσεων τοῦ Ἐξωτερικοῦ, πρβλ. σειρὰν ἄρθρων εἰς τὸ «Journal of Comparative Legislation» τῶν ἐτῶν 1942-1947.

(2) Εἶναι γνωστὸς εἰς τοὺς διεθνολόγους ὁ ἀφορισμὸς τοῦ Ἐφετείου τῆς Λιέγης (1916): «Il est aussi absurde que despotique d'astreindre des citoyens au respect de règles qu'ils ignorent certainement». «Imponer una regla—παρρηθεῖ ὡσαύτως ὁ de BUSTAMANTE—que se ignora y que no hay manera segura y facil de dejar de ignorar, es un acto de tirania».

(3) Συναφὲς ζήτημα ἐπραγματεύθη ὁ Γ. ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ εἰς ἀνακοίνωσιν του ἐν τῇ Ἐταιρείᾳ Διοικητικῶν Μελετῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Σκέψεις ἐπὶ τῆς θεοπίσεως κανόνων δικαίου διὰ πράξεων διοικητικοῦ τύπου». Πρβλ. περίληψιν αὐτῆς ἐν «Ἀρχαίῳ Νομολογίᾳ», 1952, σ. 255. Ἐν προκειμένῳ, ἡ τυπικὴ προϋπόθεσις πληροῦται διὰ τῆς δημοσιεύσεως τῶν ὑπὸ κρίσιν νομοθετημάτων εἰς τὴν δημοσιευομένην ἐν τῇ ἔδρᾳ τῆς «ἐν ἐξορίᾳ κυβερνήσεως» Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως. Ὡς πρὸς τὸ οὐσιαστικὸν θέμα τῆς γνωστοποιήσεως τοῦ περιεχομένου τῶν ρηθέντων νομοθετημάτων βλ. εὐθὺς κατωτέρω.

βλέποντα, μεταξύ ἄλλων, εἰς τὸ νὰ πληροφοροῦνται οἱ πολῖται τὰς ἐπερχο-
 μένας νομοθετικὰς μεταβολὰς εἶναι ἀπείρως τελειότερα ἢ ἄλλοτε. Ὅντως, ἐν
 περιπτώσει στρατιωτικῆς καταλήψεως μέρους ἢ ὅλου τῆς ἐπικρατείας, ἡ νό-
 μιμος κυβέρνησις ἔχει τὴν εὐχέρειαν νὰ πληροφορῇ τοὺς πέραν τῆς γραμμῆς
 τῆς μάχης παραμείναντας ὑπηκόους της, περὶ τῆς ἐπελθούσης εἰς τὴν νομο-
 θεσίαν μεταβολῆς διὰ ραδιοφωνικῶν ἐκτομπῶν. Οἱ ἐν τῷ κατεχομένῳ ἐδάφει
 διαβιοῦντες πολῖται, ὑποχρεούμενοι κατὰ τὰς ρητὰς διατάξεις τοῦ συμβα-
 τικοῦ διεθνοῦς δικαίου¹ νὰ παραμείνουν πιστοὶ καὶ νὰ συμμορφῶνται ἄνευ
 τῆς παραμικρᾶς λιποψυχίας πρὸς τὸ πατριωτικὸν αὐτῶν καθήκον²,
 ὀφείλουν μετ' ὑπερτεταμένης προσοχῆς, λόγῳ τῶν εἰδικῶν ἀκριβῶς συνθηκῶν
 ὑφ' ἃς τελοῦν, νὰ παρακολουθοῦν τὰ μηνύματα τῆς νομίμου αὐτῶν κυβερνήσεως.

IV. Ἐλλειψὶς παρὰ τῷ νομίῳ κυριάρχῳ τῆς ἀπαραιτήτου ὕλικῆς δυνάμεως πρὸς ἐπιβολήν, ἐν τῷ κατεχομένῳ ἐδάφει, τῶν ψηφι- ζομένων νέων νόμων.

«Κατὰ τὰ διεθνῶς παραδεδεγμένα—ἀποφαίνεται τὸ Ἐφετεῖον Θράκης
 (6/1930)—ἐκλείπουσι διὰ τῆς στρατιωτικῆς καταλήψεως μέρους τῆς ἐπικρα-
 τείας παρὰ πολεμίων ἐν αὐτῷ οἱ ὕλικοι ὄροι τῆς ἐφαρμογῆς νομίμων ὀρι-
 σμῶν ἐκδιδομένων παρὰ τῆς τέως κατεχούσης τὸ τμήμα τοῦτο πολιτείας, καὶ
 δημιουργεῖται διὰ τῆς στρατιωτικῆς καταλήψεως ἀνυπέρβλητον κώλυμα
 ἐφαρμογῆς τῶν ὑπὸ τῆς τέως κυριάρχου πολιτείας ἐκδιδομένων νόμων ἐν τῷ
 στρατιωτικῶς κατεχομένῳ τούτῳ ὑπὸ τῶν πολεμίων τμήματι»³. Καὶ προσ-

(1) Ἄρθρα 44, 45, 52 § 1 τοῦ προσηρημένου εἰς τὴν Δ' Σύμβασιν τῆς Χάγης Κα-
 νονισμοῦ. Πρβλ. Κ. καὶ Γ. ΤΕΝΕΚΙΔΟΥ, *Occupatio Bellica*, 1945, σ. 93-96.

(2) Εἶναι ἀξιοσημείωτα τὰ ὅσα ἐν ἔτει 1860, ἤτοι τεσσαράκοντα ἔτη πρὸ τῆς πρώτης Συν-
 διασκέψεως τῆς Χάγης, γράφει σχετικῶς ὁ ἔξοχος Ν. Ι. ΣΑΡΙΠΟΛΟΣ, ὁ θεμελιώσας δι'
 ἀδρῶν νομικῶν ἐπιχειρήματων τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν μικρῶν κρατῶν, (ὁ λόγῳ τῆς
 παρρησίας του εἰς τὰς πνευματικὰς διαμάχας ἀπολυθεὶς ἀπὸ τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἄ-
 θηνῶν ἔδραν του) : «Καὶ δύνανται μὲν ὁ ἐπιδραμῶν ἀπαιτῆσαι ὑπακοὴν καὶ βοθηήματα
 παρὰ τῶν κατακτηθέντων, οὐ δύναται ὅμως ὁσίως ἐπιβαλεῖν αὐτοῖς καὶ ὑποχρεώσεις
 ἀντιβαίνουσας πρὸς τὴν τῆ φυσικῆ αὐτῶν πατρίδι ὀφειλομένην πίστιν καὶ ἀγάπην, καὶ
 προσβαλλούσας ἠθικῶς τὰ τῆς καρδίας αὐτῶν αἰσθήματα· διότι, καὶ μὲν αἱ μεταξὺ κυριάρ-
 χου καὶ ὑπηκόων σχέσεις περιλαμβάνονται ἐν τῇ παρὰ τοῦ κυριάρχου πρὸς τὸν ὑπήκοον
 προστασίᾳ καὶ τῇ τούτου πρὸς ἐκεῖνον ὑπακοῇ, ἀλλ' οὐχ' ἤττον ὁ κατακτητῆς διαφέρει
 τοῦ νομίμου ἡγεμόνος κατὰ τὸ ὅτι ἡ πρὸς τοῦτον ὑπακοὴ ἐκουσία ἐστίν, ἡ δὲ πίστις ἀβία-
 στος, ἡ δὲ πρὸς τὸν κατακτητὴν βία τε καὶ ἀκουσία καὶ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἐπιβαλλομένη
 ...». Καὶ ἄλλαχού : «...ὁ εἰσβαλὼν στρατὸς καὶ χειρωσάμενος τὴν χώραν ὀφείλει
 αὐτὴν θεωρεῖν ὡς ἐχθρικῶς πρὸς αὐτὸν διακειμένην...». Νικολάου Ι. ΣΑΡΙΠΟΛΟΥ,
 «Τὰ τῶν ἐθνῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ νόμιμα»—μετὰ προεισαγωγῆς ἱστορικῆς
 περὶ τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν προόδων τῆς ἐπιστήμης. Ἀθήνησι. Τύποις Π. Α. Σακελλαρίου,
 1860, Τ. Β', σ. 368 καὶ 360.

(3) «Θέμις», ΜΑ', σ. 417. Ὁμοίως Ἐφετεῖον Θράκης, 35/1931, «Δικαστικῆ», 1931,
 Γ', Π, σ. 327.

θέτει τὸ Σ.τ.Ε., οἰονεὶ ἐπεξηγοῦν τὴν ἀνωτέρω σκέψιν, «...ὁ νόμος οὗτος, ἐκδοθεὶς ἐν Καίρῳ ὑπὸ τῆς ἐκεῖ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν κατοχῆς τῆς χώρας, ἐδρευούσης Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, δὲν ἠδύνατο, δι' ἔλλειψιν παρὰ τῆ Κυβερνήσει ἐκεῖνη, τῆς ἀπαραιτήτου ὕλικῆς δυνάμεως πρὸς ἐπιβολὴν τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ, νὰ ἰσχύσῃ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς χώρας ...»¹.

Ἄλλὰ καὶ τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο μαρτυρεῖ παρανόησιν τῶν θεμελιωδῶν περὶ occupatio bellica ἀρχῶν. Πράγματι ἐὰν δὲν ὑφίσταται ὕλικὴ δύναμις ἐξασφαλίζουσα τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὑπὸ τῆς «ἐν ἐξορίᾳ κυβερνήσεως» ἐκδομένων νόμων, τοιαύτῃ δύναμις ἐλλεῖπει προκειμένου νὰ ἐφαρμοσθῶν καὶ οἱ ἰσχύοντες κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κατοχῆς νόμοι, ἢ δύναμις ἐφαρμογῆς τῶν ὑποίων παρ' οὐδενός, ὡς εἶδομεν, ἀμφισβητεῖται. Ὁ κατέχων κέκτηται ἀσφαλῶς τὴν ὕλικὴν δύναμιν ν' ἀντιταχθῆ *manu militari* εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἰσχυόντων κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κατοχῆς νόμων, ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει, οὐδὲ πόρρωθεν, ὅτι οἱ νόμοι οὗτοι στεροῦνται νομικῆς ἰσχύος. Ἐὰν γίνῃ ἀποδεκτὴ ἡ ἀρχὴ τῆς «ὕλικῆς ἰσχύος» τοῦ κατέχοντος, ὡς μόνῃς ρυθμιστρίας τοῦ καθεστώτος τῆς κατοχῆς, ἀνατρέπονται ἄρδην ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ κανόνες οἱ συγχροτούντες, κατὰ γενικὴν ἀναγνώρισιν, τὸν θεσμὸν τῆς occupatio bellica, καθισταμένου δυσεπιλύτου τοῦ προβλήματος τῆς κατανομῆς τῶν ἀρμοδιοτήτων μεταξὺ κατεχούσης Δυνάμεως καὶ νομίμου κυριάρχου².

(1) Σ.τ.Ε. 54, 1945, «Θέμις», ΝΣΤ', σ. 139.

(2) Ἴσως ἤθελεν ἀντιταχθῆ εἰς τ' ἀνωτέρω ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς μὴ μεταβιβάσεως τῆς κυριαρχίας εἰς τὴν κατέχουσαν δύναμιν ἀποτελεῖ νομικὸν πλάσμα ἢ ἀπλῆν «κατασκευὴν» μὴ ἀνταποκρινομένην πρὸς τὴν πραγματικότητα. Ἐν πρώτοις κάθε «κατασκευὴ» δὲν εἶναι κατ' ἀρχὴν ἀποκρουστὰ : «Une société», ἔγραφεν ὁ PAUL VALÉRY [Εἰσαγωγὴ εἰς τὰς «Περσικὰς Ἐπιστολάς» τοῦ Montesquieu], s'élève de la brutalité jusqu' à l'ordre. Comme la barbarie est l'ère du fait, il est donc nécessaire que l'ère de l'ordre soit l'empire des fictions, car il n'y a point de puissance capable de fonder l'ordre sur la seule contrainte des corps par les corps. Il faut des forces fictives». Δεῦρον, ἡ ἀνωτέρω «κατασκευὴ» ἀπεικονίζει πιστῶς τὸ θετικὸν διεθνὲς δίκαιον ἐφόσον ὁ κανὼν τῆς μὴ μεταστάσεως τῆς κυριαρχίας, ἐφαρμόζεται παγίως ὑπὸ τῆς νομολογίας τῆς ἑλληνικῆς τε καὶ ξένης καὶ προκύπτει σαφῶς ἐκ τῶν προκαταρκτικῶν ἐργασιῶν τῶν ἀποληξασῶν εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν διεθνῶν συμβατικῶν κειμένων τῶν διεπόντων τὸν θεσμὸν τῆς occupatio bellica, ἰδίᾳ τῆς Συμβάσεως τοῦ 1899 «περὶ τῶν νόμων καὶ ἐθίμων τοῦ κατὰ ξηρὰν πολέμου» ἧς πλεῖστα διατάξεις περιελήφθησαν αὐτοῖσι εἰς τὴν Σύμβασιν τοῦ 1907. Πρβλ. εἰδικῶς τὴν εἰσήγησιν τοῦ ED. ROLIN, ἧτις, θεωρηθεῖσα ὡς «un commentaire interprétatif authentique des articles votés émanant de la Conférence toute entière», κατέληγεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι «οὐδὲν ἐκ τῶν ἄρθρων τοῦ Σχεδίου δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς συνεπαγόμενον, διὰ τὰ συμβαλλόμενα κράτη, τὴν ἀναγνώρισιν [εἰς τὸν κατέχοντα] οἰοδηποτε δικαίωματος δυναμένου ν' ἀντιστρατευθῆ πρὸς τὰ κυριαρχικὰ αὐτῶν δικαίωματα [ἐν περιπτώσει στρατιωτικῆς καταλήψεως τοῦ ἐδάφους αὐτῶν]».

V. Ἐνδεχόμενον ἀλλοίας νομοθετικῆς ρυθμίσεως τῶν αὐτῶν θεμάτων ἐν τῷ κατεχομένῳ ἐδάφει.

«Ἄλλὰ οἱ νόμοι οὗτοι (οἱ ἐκδοθέντες ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ)—ἀποφαίνεται τὸ Σ.τ.Ε.—¹ δὲν εἶχον ἰσχὺν καὶ ἐκτελεστικότητα ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Κράτει...καὶ λόγῳ τοῦ ἐνδεχομένου ἀλλοίας ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Κράτει ρυθμίσεως ἐπὶ τῶν αὐτῶν ζητημάτων, δοθέντος ὅτι τοῦτο καὶ ὑπὸ ζενικὴν κατοχὴν ἐξηκολούθει λειτουργοῦν ὑπὸ τοὺς ἐξ αὐτῆς περιορισμούς...».

Ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω συλλογισμοῦ παρατηρητέα τὰ ἐξῆς :

Τὸ Σ.τ.Ε., συνεπὲς πρὸς τὴν οὐχὶ ὀρθὴν θεωρίαν αὐτοῦ περὶ τῶν ὑπὸ κατοχὴν *de facto* κυβερνήσεων², διὰ τῆς ἀνωτέρω διατυπώσεως παρέχει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐκ τοῦ γεγονότος τῆς κατοχῆς ἐπῆλθε διχασμὸς μεταξὺ τῆς κυβερνήσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ «ἐλληνικοῦ κράτους» ὅπερ καὶ «ὑπὸ ζενικὴν κατοχὴν ἐξηκολούθει λειτουργοῦν».

Ἄλλὰ τὸ κράτος, εἰς τὰς διεθνεῖς σχέσεις, ἐμφανίζεται ὡς ἐνιαία αὐτόχρημα ὄντοτης, ὅργανα τῆς ὁποίας, εἰς περίπτωσιν κατοχῆς, εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἢ ἐκπροσωποῦσα τὴν κυρίαρχον πολιτείαν ἐλευθέρᾳ κυβέρνησις τοῦ ἐξωτερικοῦ³, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ παραμεινάντα ἐπὶ κατεχομένου ἐδάφους διοικητικὰ ἢ δικαστικὰ ὅργανα. Νομοθετικὴ ἐξουσία αὐτοτελῆς—πλὴν τῆς ἀσκουμένης ὅλως ἐξαιρετικῶς ὑπὸ τοῦ κατέχοντος (διὰ τῶν ὀργάνων του)—δὲν ὑφίσταται ἄλλη ἐν κατεχομένῳ ἐδάφει. Διότι ἡ νομοθετικὴ λειτουργία εἶναι προνόμιον ὀργάνου τῆς κυρίαρχου πολιτείας καὶ δὲν νοεῖται μεταβίβασις αὐτῆς εἰς ὄργανον μὴ κυρίαρχον καθ' ὃ στερούμενον ἐλευθέρᾳ βουλήσεως⁴. Ὅλως ἐξαιρετικὴν, ὡς εἶδομεν, νομοθετικὴν δικαιοδοσίαν ἄσκει ὁ κατέχων (διὰ τῶν ὀργάνων του) ἐπὶ ὠρισμένων μόνον θεμάτων. Ἄλλὰ δὲν ὑφίσταται ἀπεριόριστος νομοθετικὴ εὐχέρεια αὐτοῦ ἐπὶ κατεχομένου ἐδάφους. Ἐντεῦθεν, δυοῖν θᾶτερον : ἢ τὸ ρυθμισθὲν ὑπὸ τοῦ

(1) 64/1945, E.E.N., IB', σ. 160-161.

(2) αἵτινες, κατὰ τὸ Ἀνώτατον Διοικητικὸν ἡμῶν Δικαστήριον, δύνανται νὰ ἐκδίδουν «οὐ μόνον διοικητικὰς πράξεις καὶ κανονιστικὰ διατάγματα ἀλλὰ καὶ νομοθετήματα κοινοῦ ἢ συντακτικοῦ χαρακτῆρος, ἅτινα εἰσερχόμενα εἰς τὴν νομοθεσίαν τῆς χώρας εἶναι ἐφαρμοστά...». Σ.τ.Ε. 97/1942, 98/1942, 132/1942, 353/1942, 24/1943. Πρβλ. κριτικὴν ἀνάλυσιν τῶν ἀνωτέρω ἀποφάσεων ἐν GEORGES TÉNÉKIDÈS, *La nature juridique des Gouvernements institués par l'occupant en Grèce et la jurisprudence hellénique*. «Revue Générale de Droit International Public», 1947, σ. 113-133. Ὅρθως ἀπόφεις διατυπώνει ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ 107/1945 ἀπόφασις τοῦ Πλημμελειοδικείου Ἡρακλείου. «Θέμις», 1945, σ. 63 καὶ «Annual Digest», 1943-1945, No 151, σ. 437-441 μετὰ ἡμετέρου σχολίου.

(3) Ἀναγινώσκων τις τὴν ἀνωτέρω περικοπὴν τῆς 65/1945 Σ.τ.Ε. ἥτις προφανῶς συγχέει τὰς ἐννοίας «κράτος» καὶ «ἐδαφος» διερωτᾶται : δὲν εἶναι ἀρά γε «ἐλληνικὸν κράτος», εἶναι ξένη πρὸς αὐτὸ ἡ κυβέρνησις τοῦ ἐξωτερικοῦ;

(2) Καὶ στερεῖται ἀσφαλῶς ἐλευθέρᾳ βουλήσεως ἡ ὑπὸ κατοχὴν «κυβέρνησις».

κατέχοντος θέμα ἐμπίπτει εἰς τὸν κύκλον τῆς ἀρμοδιότητος αὐτοῦ τοῦθ' ὅπερ ἐμποδίζει τὴν παράλληλον ἄσκησιν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος τῆς νομοθετικῆς δικαιοδοσίας τοῦ νομίμου κυριάρχου ἢ δὲν ἐμπίπτει καὶ ὁ νόμιμος κυριάρχος, διὰ τῶν ὀργάνων αὐτοῦ, ἔχει ἀποκλειστικὴν ἀρμοδιότητα ρυθμίσεως τοῦ θέματος.

Ἀντιθέτως, ἡ ὑπὸ τοῦ Σ.π.Ε. ὑποστηριζομένη ἐκδοχὴ ἄγει εἰς τὴν ἐξῆς ἀπαράδεκτον συνέπειαν, ὅτι ἡ τυχὸν ἐν κατεχομένῳ ἐδάφει νομοθετικὴ ρύθμισις ὠρισμένου θέματος, καὶ ἂν ἀκόμη ἐγένετο ἀναρμοδιῶς κατὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον, ἀποκλείει ὡποσδήποτε ἀνάλογον ἐνέργειαν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος τῆς «ἐν ἐξορίᾳ κυβερνήσεως». Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ὀρθόν; Ἄς ἀναφερθῶμεν εἰς συγκεκριμένον παράδειγμα εἰλημμένον ἐκ τῆς προσφάτου ἐλληνικῆς πρακτικῆς :

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ ὑπὸ κατοχὴν («κυβερνήσεις») ἐνετάλη νὰ ἐκδώσῃ τὸ Ν. Δ. 109/1941, οὗτινος τὸ ἄρθρ. 1 ὥριζεν ὅτι, τιμωρεῖται μὲ τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου πᾶς ἑλληνὴν ὑπήκοος ὅστις «διαμένων μονίμως ἢ προσωρινῶς ἐν τῇ κατεχομένῃ ὑπὸ τῶν γερμανικῶν καὶ ἰταλικῶν δυνάμεων χώρᾳ, συμμετέχει ἢ ἀποπειρᾶται νὰ συμμετάσχῃ εἰς πολεμικὰς ἐχθροπραξίας κατὰ τῶν δυνάμεων τούτων». Ἀλλ' ἡ ρύθμισις τοῦ θέματος τούτου ὑπὸ τοῦ κατέχοντος ἠμπόδιζεν ἄρᾳ γε τὴν «ἐν ἐξορίᾳ» κυβερνήσιν νὰ προβῇ εἰς ἀλλοιῶν ρύθμισιν τοῦ αὐτοῦ θέματος ὅπερ ἀσφαλῶς ἀνάγεται εἰς τὴν ἀποστολὴν αὐτῆς. Τοιαύτη λύσις, θίγουσα τὸ κοινὸν αἶσθημα, θὰ ἦτο αὐτόχρημα σκανδαλώδης.

Ἡ ἀντίκρουσις ἐπομένως τοῦ ἀνωτέρω ἐπιχειρήματος τοῦ Σ.π.Ε. εἶναι ἴλιαν εὐχερῆς διὰ τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς.

* *

Ἀλλ' ἐὰν αἱ ἀνωτέρω ἀντιρρήσεις κατὰ τῆς ἐκδοχῆς τῆς νομιμότητος τῶν ἐκδοθέντων ἐκτὸς τοῦ κατεχομένου ἐδάφους νόμων εἶναι ἤκιστα πεισιτῶν καί, προβάλλουν καὶ ἕτερα ἀντίθετα ἐπιχειρήματα, σοβαρώτερα, γρη῏ζοντα ἐπισταμένης ἐξετάσεως.

Οὕτω :

α) Τὸ δέος ὅπερ κατέχει τὸν ἐδρεύοντα ἐν κατεχομένῳ ἐδάφει δικαστὴν προκειμένου νὰ ἐφαρμόσῃ νόμους ἐκδοθέντας ὑπὸ κυβερνήσεως συνεχιζούσης τὸν ἔνοπλον ἀγῶνα κατὰ τοῦ κατέχοντος, ἀποτελεῖ ἀναντιρρήτως σοβαρὸν ἐμπόδιον εἰς τὴν ἐφαρμογὴν νόμων ἐκδοθέντων ἐκτὸς τοῦ κατεχομένου ἐδάφους¹.

(1) Δὲν εἶναι βεβαίως δυνατὸν νὰ προεξοφλήσῃ τις καὶ νὰ θεωρήσῃ ὡς δεδομένον ὅτι οἱ δικασταὶ θὰ τηρήσουν ὅλοι τὴν αὐτόχρημα ἠρωικὴν στάσιν τῶν Βέλγων δικαστικῶν λειτουργῶν διαρκοῦντος τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου. Πρβλ. Clunet, 1921, σ. 407-413. Εἶναι ἄλλωστε χαρακτηριστικὸν ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ Βελγικὰ Δικαστήρια δὲν ἀπεδέχθησαν τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐγκύριου τῶν νομοθετημάτων τοῦ νομίμου κυριάρχου ἐν κατεχομένῳ ἐδάφει ἢ META τὴν λῆξιν τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου.

β) Ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐν τῷ κατεχομένῳ ἐδάφει ἰσχύος τῶν ἐκτὸς τοῦ ἐδάφους τούτου ἐκδοθέντων νόμων εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ ἐπιφέρῃ ποιάν τινα ἀναταραχὴν εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῶν συναλλαγῶν.

Ἐν τούτοις, οὔτε ἡ μία οὔτε ἡ ἄλλη ἀντίρρησης ἀντέχουν εἰς προσεκτικὴν κριτικὴν ἀνάλυσιν :

α) Καὶ ἐν πρώτοις, δὲν δικαιολογεῖται ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ δειλία ἥτις συνέχει τὸν ἐδρεύοντα ἐν κατεχομένῳ ἐδάφει δικαστὴν προκειμένου νὰ ἐφαρμόσῃ νόμους ἐκδοθέντας ὑπὸ τῆς συνεχιζούσης τὸν ἐνοπλιον ἀγῶνα κυβερνήσεως. Ὄντως, διὰ τὰ ἐκφεύγοντα τῆς ἀρμοδιότητος τοῦ κατέχοντος θέματα, ὁ δικαστὴς θὰ ἔχῃ πλήρη νομικὴν τε καὶ ψυχολογικὴν εὐχέρειαν νὰ ἐφαρμόξῃ τοὺς νόμους οἵτινες κανονικῶς τὸν δεσμεύουν χωρὶς νὰ ἐκτίθεται εἰς ἐνδεχομένην βιαιὴν ἀντίδρασιν ἐκ μέρους τοῦ κατέχοντος. Ἡ δυσχέρεια τότε μόνον θὰ ᾔητο πραγματικὴ ἐὰν ἐγένετο δεκτὸν ὅτι τὸ αὐτὸ θέμα δύναται νὰ ρυθμισθῇ ἀντιφατικῶς, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπὸ τοῦ κατέχοντος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπὸ τῆς ἐδρευούσης ἐν ξένῳ ἐδάφει νομίμου κυβερνήσεως.

Ἄλλως ὅμως ἔχει τὸ ζήτημα ἀπὸ νομικῆς ἀπόψεως, διότι τὸ πραγματικὸν γεγονός τῆς κατοχῆς κωλύει τὴν νόμιμον κυβέρνησιν νὰ νομοθετῇ ἐπὶ θεμάτων ἀναγομένων εἰς τὴν καθορισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἀρμοδιότητα τοῦ κατέχοντος.¹

Ἡ ἀντίρρησης ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν δειλίαν τοῦ δικαστοῦ προκειμένου

(1) FEILCHENFELD, No 463-464, σ. 135-136 : «...The occupant may and should have no objection to timely alterations of existing laws by the old sovereign in those fields which the occupant has not seen fit to subject to his own legislative power. The situation is different, however, where the occupant and the sovereign would be likely to issue conflicting instructions. It has usually been argued that the inhabitants should not be exposed to such a conflict involving their consciences and lives; that the actual power of the occupant cannot be eliminated; and that therefore the power of the occupant should prevail over that of the absent sovereign». Πρβλ. ὡσάυτως ἀπόφασιν Ἐφετείου Βρυξελλῶν τῆς 23 Ἀπριλίου 1919, «Annual Digest», 1919-1922, No 311, σ. 447 καὶ σχετικὸν σχόλιον αὐτόθι [«Parsicrisie Belge», 1919, T. B', σ. 83] «New laws enacted by the legal authority in the endeavour to combat the occupant and to injure his power, are not capable of application in districts where a military occupation has been established. However, the present case has nothing to do with the struggle between the belligerents. It arises out of a measure intended to protect the interests of persons subject to law». Σχόλιον : This decision, based on the principle of the preservation of sovereign power of the lawful authority in occupied territory, is of interest for two reasons : (1) It recognises not only the obligatory character of measures of the lawful authority but also the application of these measures in occupied territory in certain circumstances; (2) It fixes, however, a reasonable limit to the efficacy of these measures by declaring them to be inapplicable in any cases in which they are aimed at injuring the occupying Power».

νά εφαρμογή νόμον εκδοθέντα ὑπὸ τῆς συνεχιζούσης τὸν ἔνοπλον ἀγῶνα κυβερνήσεως ἀμβλύνεται ἐπιπερισσότερον ἐὰν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν τῇ πράξει ζήτημα εφαρμογῆς τῶν εἰρημένων νόμων δὲν θ' ἀνακύψει, εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων, ἢ μετὰ τὴν λήξιν τῆς κατοχῆς ὅταν ἡ νόμιμος ἐξουσία θὰ ἔχη ἀνακτήσει τὴν πλήρη ἐνάσκησιν τῶν κυριαρχικῶν αὐτῆς δικαιωμάτων¹.

β) Ὡς πρὸς τὴν ἀνάγκην ὅπως περιφρουρηθῆ ἡ ἀσφάλεια τῶν συναλλαγῶν, τὸ ἐπιχειρήμα ἐξασθενεῖ οὐσιωδῶς ἐὰν ἀναφερθῶμεν εἰς τὰς ἐξῆς δύο σκέψεις :

Πρῶτον : ὡς ἐσημειώθη ἀνωτέρω, τὸ πατριωτικὸν καθήκον τῶν παραμεινάντων ἐπὶ κατεχομένου ἐδάφους πολιτῶν ἐπιβάλλει εἰς αὐτοὺς ὅπως καταβάλλουν πᾶσαν προσπάθειαν ἵνα διὰ παντὸς μέσου ἐνημερώνωνται ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῶν νομοθετημάτων τῶν ἐκδιδομένων ὑπὸ τῆς ἐδρευούσης ἐν ξένῳ ἐδάφει νομίμου αὐτῶν κυβερνήσεως. Τῆς ἀρχῆς ταύτης ἀπαξ τεθείσης, προκύπτει τὸ ἀβίαστον συμπέρασμα, ὅτι ἐὰν οἱ πολῖται οὗτοι τελοῦν ἐν ἀγνοίᾳ τῶν εἰρημένων νόμων, τοῦτο δέον νὰ ἀχθῆ εἰς βᾶρος τῶν² θὰ ἦτο δὲ ὅλως ἀπαράδεκτον, ἡ ἀσύγνωστος αὕτη ἄγνοια ν' ἀποτελέσῃ βᾶσιμον λόγον μὴ εφαρμογῆς νόμου κανονικῶς ἐφαρμοστέου.

Δεύτερον : τὸ πεδίον ἐντὸς τοῦ ὁποίου δύναται ν' ἀσκηθῆ, κατὰ τρόπον θεμιτὸν, ἡ νομοθετικὴ δραστηριότης τοῦ νομίμου κυριάρχου ὑφίσταται περιορισμὸν ἀπὸ διττῆς ἀπόψεως : δὲν δύναται οὗτος, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, νὰ καταπατήσῃ τὸ πεδίον ἐν ᾧ νομίμως ἀσκεῖται *jure gentio* ἡ ἀρμοδιότης τοῦ κατέχοντος· δὲν δύναται, κατὰ δεύτερον λόγον, ἡ ἐκπροσωποῦσα τὸν νόμιμον κυριάρχον «ἐν ἐξορίᾳ κυβερνήσις» νὰ νομοθετῆ ἢ ἐπὶ ὠρισμένων ἐξαιρητικῶν θεμάτων ἀναγομένων εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτῆς ἀποστολὴν ἐφόσον τοῦτο εἶναι ἀπαραιτήτως καὶ ἐπιτακτικῶς ἀναγκαῖον καὶ ἀναπόφευκτον².

Τοῦτο προκύπτει ἐκ τοῦ ἰδιορρύθμου χαρακτῆρος τῶν «ἐν ἐξορίᾳ κυβερνήσεων» ἰδίᾳ τῶν Ἑλληνικῶν Κυβερνήσεων τοῦ Ἐξωτερικοῦ, ὧν ἡ *sui generis* νομικὴ φύσις ὑπεγραμμίσθη δεόντως τόσον ὑπὸ τῆς νομολογίας ὅσον καὶ ὑπὸ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν ἢ κυβερνώντων, οἵτινες, ἐνώπιον τῆς διαμορφωθείσης νέας πολιτικῆς καὶ νομικῆς πραγματικότητος, ἐθεώρησαν ἀναγκαῖον νὰ δώσουν τὸν νομικὸν χαρακτῆρισμὸν τῆς ἰδιούτου κυβερνήσεως, μεθ' ἧς εὐρίσκοντο εἰς ἐπαρῆν ἢ τῆς ὁποίας ἀπετέλουν μέλη.

(1) FEILCHENFELD, op. cit., No. 466. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι ὅτι ὅλαι αἱ συναφεῖς πρὸς τὸ θέμα μας μνημονευθεῖσαι ἀνωτέρω ἀποφάσεις ἑλληνικῶν δικαστηρίων ἐκρίναν τὸ ἐπίμαχον ζήτημα μετὰ τὴν λήξιν τῆς κατοχῆς εἰς ἣν ἀνεφέροντο.

(2) Ἴνα χρησιμοποιήσωμεν ὄρολογίαν τοῦ Σ.τ.Ε. ἐπὶ ἄλλου θέματος. Πρβλ. μεταξὺ ἄλλων Σ.τ.Ε., 13/1945, Ὀλομ., «Θέμις» 1945, σ. 134-135, 68/1945, αὐτόθι, σ. 140, ὡς καὶ τὴν 85/1945 Ἀρείου Πάγου (ποινική), αὐτόθι σ. 181.

«...Ἐπειδὴ—ἀποφαίνεται τὸ Προξενικὸν Δικαστήριον Ἀλεξανδρείας ἐν τῇ 214' 1945 ἀποφάσει αὐτοῦ— καὶ ἂν θεωρηθῆ ὡς de facto ἡ δημοσιεύσασα τὸ ὑπ' ἀριθ. 35/1941 νομ. διατ. ¹ Κυβερνήσεως ², δέον νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ ἐξουσία ἦν ἐξήσκει κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατοχῆς δὲν ὑπερέβαινε τὰ ὅρια τῆς ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ κατεχομένης Πατρίδος, διότι ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ὑπῆρχεν ἡ ἐγκαίρως διαφυγούσα νόμιμος Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἣτις ἔχουσα μεθ' ἑαυτῆς ὕσας ἠδυνήθη νὰ παραλάβῃ φεύγουσα καὶ ὕσας νὰ καταρτίσῃ μετὰ ταῦτα δυνάμεις, ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, μόνη ἀναγνωριζομένη ὑπὸ τῶν ἠνωμένων Ἐθνῶν καὶ μόνη ἀσκούσα νομίμως πᾶσαν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἐλλήνων τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ἐπὶ πασῶν τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ δικαστικῶν, διπλωματικῶν, προξενικῶν στρατιωτικῶν καὶ λοιπῶν ἀρχῶν καὶ ὑπηρεσιῶν...» ³.

Αἱ Ἑλληνικαὶ Κυβερνήσεις τοῦ Ἐξωτερικοῦ καίτοι εἶχον ἀναμφισβήτη-
τητον διεθνῆ ὑπόστασιν, ἀναγνωρισθεῖσαι ὑπὸ συμμάχων ⁴ καὶ οὐδετέ-

(1) Πρόκειται περὶ τοῦ «νομοθετικοῦ διατάγματος» ὑπερ ἀνέστειλε τὴν θέσιν ἐν ἰσχύϊ τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος τοῦ 1940.

(2) Ἡ «ὑπὸ κατοχὴν κυβερνήσεις» Τσολάκογλου.

(3) «Θέμις», ΝΣΤ', σ. 317.

(4) Βλ. ἀνωτέρω σημ. 2. Ὁμοίως, ἐμμεσον ἀναγνώρισιν τῆς ἐν Λονδίῳ Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ὑπὸ ἀμερικανικῆς δικαστικῆς ἀρχῆς (Circuit Court of Appeals), 28-8-1942. *Moraitis v. Delany*, Acting Director of Immigration, «Annual Digest», 1941-1942, No 96, σ. 318-326 μετὰ σχολίου. Ἀναγνώρισιν τῆς «ἐν ἐξορίᾳ» Νορβηγικῆς Κυβερνήσεως ὑπὸ ἀγγλικῆς δικαστικῆς ἀρχῆς (England, High Court, King's Bench Division), *Lorentzen v. Lydden and Co*, «Annual Digest», 1941-1942, No 34, σ. 131-140. Ἀναγνώρισιν διατάγματος νομοθετικοῦ περιεχομένου τῆς «ἐν ἐξορίᾳ» Ὀλλανδικῆς Κυβερνήσεως, ὡσαύτως ὑπὸ τῆς High Court (King's Bench Division, Divisional Court), 23-5-1941, *In re Amand* [No 1], «Annual Digest», 1941-1942, No 28, σ. 111-116. Τὸ σχετικὸν σχόλιον παραπέμπει εἰς τοὺς SCHWELB ἐν «Czechoslovak Year Book of International Law» 1942, σ. 147-171, HARTMANN, ἐν «Modern Law Review», 5 (1941-1942), σ. 256-261 καὶ MANN ἐν «Law Quarterly Review», 59 (1943), σ. 57 ἐπ. καὶ 155 ἐπ. Πρβλ. λαμπρὰν ἀνάλυσιν τῆς ἀνωτέρω ἀποφάσεως ὡς καὶ τῆς *In re Amand* [No 2] ἐν «The British Year Book of International Law», 1944, σ. 188-194. Ἀναγνώρισιν διαταγμάτων τῆς ἐν ἐξορίᾳ Ὀλλανδικῆς Κυβερνήσεως (ἀφορώντων εἰς τὴν ὀλλανδικὴν ἰδιοκτησίαν εἰς τὰς Κάτω Χώρας καὶ εἰς τὴν ἄλλοδαπὴν) ὑπὸ ἀμερικανικῶν Δικαστηρίων. *Anderson v. N. V. Transandine Handelsmaatschappij*, 22-5-1941, 14-11-1941 καὶ 29-7-1942. «Annual Digest», 1941-1942, σ. 10-23. Ἀναγνώρισιν τῆς ἐν Λονδίῳ ἐδρευούσης Γιουγκοσλαβικῆς Κυβερνήσεως, ὡσαύτως ὑπὸ δικαστηρίων τῶν ἠνωμένων Πολιτειῶν. *Fields v. Predonica I Tkanica A. D.* [N. II], 6-5-1942 καὶ 13-11-1942. «Annual Digest», 1941-1942, No 55, σ. 208-217. Ἀπὸ τὴν ἀνωτέρω τεθεῖσαν ἀρχὴν τῆς πλήρους ἰσχύος τῶν νομοθετημάτων τῶν «ἐν ἐξορίᾳ κυβερνήσεων» παρεξέκλινε τελευταίως ἀπόφασιν τῆς United States District Court τῆς 14-5-1951, ἣτις, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀπόφασιν *Anderson v. N. V. Transandine*, ἔκρινεν—οὐχὶ ὀρθῶς καθ' ἡμᾶς—ὅτι τὸ βασιλ. διάταγμα τῆς 24-5-1940 τῆς «ἐν ἐξορίᾳ ὀλλανδικῆς κυβερνήσεως» περὶ προστασίας τῶν περιουσιακῶν στοιχείων ὀλλανδῶν πολιτῶν καὶ νομικῶν προσώπων, δὲν ἔχει νόμιμον ἰσχύν ἐφόσον τὰ ἐπίδικα χρεώγραφα εὐρίσκοντο κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἀνωτέρω βασ. διατάγματος οὐχὶ ἐπὶ ξένου [ἀμερικανοῦ] ἀλλ' ἐπὶ κατεχομένου ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ὀλλανδικοῦ ἐδάφους. Δυσκόλως ἀνευρίσκει τις δικαιολογητικὸν λόγον εἰς τὴν ἀνωτέρω διάκρισιν ἣτις εἶναι προδήλως ἀόρθατος. Βλ. «Journal de Droit International» (Clunet), 1952, σ. 696-701.

ρων¹ κυβερνήσεων, παρουσιάζον ώρισμένες αδυναμίας από έσωτερικής πλευράς καθ' ό μη προσελθούσαι από έλευθέρως έκλογάς συμφώνως προς την ύπό του Συντάγματος προβλεπόμενη διαδικασία^{2,3}. Δι' ό και έκλήθησαν «κυβερνήσεις ανάγκης»⁴, ή «κυβερνήσεις έκτάκτων περιστάσεων»⁵ περιορισμένης πάντως άρμοδιότητος, λόγω άφ' έδω μόν του περιορισμένου σκοπού εις όν απέβλεπον, άφ' έτέρου δέ λόγω τής έγκαταστάσεως αυτών επί ξένου εδάφους⁶ και, de facto, λόγω τής κηδεμονίας ήν ήσκει επ' αυτών ή βρετανική κυβέρνησις⁷.

(1) Πρέσβεις ούδετέρων κρατών, ώς λ.χ. ό Τουρκος πρεσβευτής, διαπεπιστευμένοι παρά τή «έν εξορία» Έλληνική Κυβέρνησει. Ε. ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ, Διπλωματικά Παράσκηνια ... σ. 128.

(2) Συγκεντρώνουσαι κατ' ακολουθίαν την τε νομοθετικήν και έκτελεστικήν έξουσίαν, ήσαν de facto άπλώς κυβερνήσεις.

(3) Παρά ταύτα, αι κυβερνήσεις αύται είχαν πλήρη συνείδηση ότι «έκυβέρνων την Έλλάδα» [Ε. ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ, Έλληνικές Άνωμαλίες ... σ. 58]. Άνεγνωρίτην ύπό των εκπροσώπων των παλαιών κομμάτων [op. cit., σ. 86, 89, 93, 108] και από τας μαχομένας δυνάμεις και οργανώσεις του έσωτερικού [op. cit., σ. 56, 64, 116, 161] ώς και από τους εκπροσώπους του πρώτου άπελευθερωθέντος [προσωρινώς] τμήματος του έθνικού εδάφους : τής Σάμου [Ε. ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ, Διπλωματικά Παράσκηνια ... σ. 213].

(4) Κατά τον ΓΕΩΡΓ. ΚΑΡΤΑΛΗΝ «ή κυβέρνησις Τσουδερού ή όποία εύρίσκετο έν Καίρω, ήτο μία κυβέρνησις ανάγκης ή όποία κατά τό μέτρον των δυνάμεών της άνέλαβε την έξακολούθησιν του ελληνικού άγώνος», πρβλ. ΚΟΜΝ. ΠΥΡΟΜΑΓΑΛΟΥ, Η Έθνική Άντίστασις, Άθήναι, 1947, σ. 200. Πρβλ. ώσαύτως την λαμπράν πραγματείαν του Ν. ΜΑΣΟΥΡΙΔΟΥ, Η έννομος τάξις κατá και μετά την στρατιωτικήν κατάληψιν, Άθήναι, 1945, σ. 17, σημ. 1.

(5) Δήλωσις του Άντιπρόεδρου τής Έλληνικής Κυβερνήσεως Π. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ. Πρβλ. Κ. και Γ. ΤΕΝΕΚΙΔΟΥ, Occupatio Bellica, 1945, σ. 55, σημ. 1.

(6) Πρβλ. άναφοράν του Υπουργού των Ναυτικών προς τό Υπουργικόν Συμβούλιον ύπό ήμερομ. 14-7-1943, περι τής καταστολής τής σημειωθείσης στάσεως επί του «Έρακος» : «εύρισκόμεθα εις ξένον εδαφος όπου δέν έχομεν ίδιás δυνατότητας ούτε πλήρη άνελευθερίαν έπιβολής του κράτους του Νόμου και εφαρμογής των αναγκαίων μέτρων». Όμοίως : Ε. ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ, Έλληνικές Άνωμαλίες... σ. 42 : «... Πρέπει να κατονηθή ή μειονεκτική θέσις τής Έλληνικής Κυβερνήσεως έν Καίρω, ότι εύρισκομένη επί εδάφους φίλης μόν, αλλά ξένης χώρας δέν ήδύνατο ν' ασχή πλήρη την κυριαρχίαν της προς πρόληψιν ή καταστολήν άντιπειθαρχικών πράξεων έν τώ στρατώ...».

(7) Πρβλ. Ε. ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ, Έλληνικές Άνωμαλίες... passim, ειδικώς σ. 151, 152-153, 154, 155-156 : Άπάντησις του Έλληνος πρωθυπουργού εις μήνυμα του κ. Τσώρτσιλ : «... Μέχρις ότου τερατισθή ή κρίσις διά μιás νομίμου λύσεως, θά παραμείνω εις την θέσιν μου σύμφωνα με τους ελληνικούς νόμους και με την έπιθυμίαν σας...». Όμοίως, op. cit., σ. 159, 161-162 (άφαίρεσις από την Κυβέρνησιν του Καίρω τής διοικήσεως των ελληνικών στρατευμάτων) και 45, 169 (περι τής δράσεως των μυστικών συμμαχικών ύπηρεσιών). Περι των έλατηρίων των άνωτέρω έπεμβάσεων πρβλ. Mc NEIL, The Greek Dilemma, 1947. G. SCHWARZENBERGER, Power Politics, 1951, σ. 108, 359-360. RUSSEL BARNES (έκπροσώπου του Στέιτ Ντηπάρτμεντ εις την Νότιο-Άνατολικήν Ευρώπην), Les dessous de la politique alliée en Italie, en Grèce et en Yougoslavie, «Tribune des Nations», 29-3-1946.

Συγκεκριμένως ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις τοῦ Ἐξωτερικοῦ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐπίμονον προσπάθειαν αὐτῆς νὰ διευρυνθῇ, ὥστε νὰ καταστῇ πανελλήνιος καὶ νὰ προσλάβῃ, συμφώνως πρὸς τὴν ἰδεολογίαν τοῦ συμμαχικοῦ ἀγῶνος, ἀναμφισβήτητον ἀντιπροσωπευτικὸν χαρακτῆρα¹, ἀπέβλεψεν εἰς δύο κυρίως σκοπούς :

α) εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῶν ἐνόπλων ἐθνικῶν δυνάμεων², εἰς τὰς ὁποίας ἔπρεπε πάσῃ θυσίᾳ νὰ ἐπιβληθῇ³ καὶ τῶν ὁποίων ἔπρεπε, πρὸς ἐπιτυχῆ συνέχισιν τῆς πολεμικῆς προσπάθειας, νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἐνότητά⁴ καὶ

β) εἰς τὴν ἐπισιτιστικὴν βοήθειαν τοῦ λιμώττοντος πληθυσμοῦ τῆς καταχόμενης Ἑλλάδος διὰ τῆς μερικῆς ἄρσεως τοῦ συμμαχικοῦ ἀποκλεισμοῦ⁵.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις τοῦ Ἐξωτερικοῦ ἀπέβλεψεν ὡσαύτως εἰς τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῆς ἀρχῆς τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας τῆς χώρας, ἤτοι, εἰδικώτερον, εἰς τὴν κατάργησιν τοῦ διεθνoῦς οἰκονομικοῦ ἐλέγχου⁶ καὶ εἰς τὴν ἐξασφάλισιν καὶ τὴν πλήρη ἀποκατάστασιν τῆς ἐλληνικῆς κυριαρχίας εἰς τὰ ἀπελευθερούμενα τμήματα τοῦ ἐθνικοῦ ἐδάφους⁷. Ἀπέβλεψεν ὁμοίως εἰς τὴν πραγ-

(1) Πρβλ. Ε. ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ Ἑλληνικὲς ἀνωμαλίαις... passim, ἰδίᾳ σ. 18, 20-21, 48-49, 56, 60, 62, 65, 84, 98-99, 103, 116, 129, 130, 133, 146, 153, 161, 164. Βλ. εἰδικῶς ἐν σ. 167 Διήγημα τοῦ Βασιλέως τῆς 12 Ἀπριλίου 1944 : «... Ἐφόσον οἱ ἐχθροὶ καταδυναστεύουν ἀκόμη τὴν Πατρίδα μας, πρέπει νὰ ἔχωμεν ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος μίαν Κυβέρνησιν, ὅσον τὸ δυνατόν πλέον ἀντιπροσωπευτικὴν, συγκαιμένην ἀπὸ ὅλα τὰ ρεύματα τῆς πατριωτικῆς κοινῆς γνώμης, ἀποκλεισμένων μόνον τῶν συνεργασθέντων μετὰ τοῦ ἐχθροῦ. Μία τοιαύτη Κυβέρνησις θὰ ἀποτελεσθῇ, ὡς εἰκόσ, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι ἔζησαν ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ ἐχθρικὴν κατοχὴν καὶ οἱ ὁποῖοι εἶναι, ὡς ἐκ τῆς πείρας τῶν ἀπὸ τὰς πόλεις καὶ τὰ ἐλεύθερα βουνὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐνήμεροι τῶν πραγματικῶν ἐθνικῶν συμφερόντων τῆς σήμερον».

(2) Ε. ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ, Ἑλληνικὲς Ἀνωμαλίαις... σ. 25 καὶ 72. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, Τριετῆς Κυβερνητικὴ Ἔργασία, Κάϊρον, 1944.

(3) Ε. ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ, Ἑλληνικὲς Ἀνωμαλίαις... σ. 124-125. Περὶ τῶν σημειωθέντων κρουσμάτων ἀπειθαρχίας εἰς τὰς ἐνόπλους δυνάμεις, αὐτόθι, passim, ὡς καὶ τὸ ἀνάγνωσμα «Ἀπρίλιος 1944» εἰς τὴν ἐφημερίδα «Ἐλευθερία» Ἀθηνῶν, Μαΐου-Ἰουνίου 1945. Ὁσαύτως : L. STAVRIANOS, The mutiny in the greek armed forces, April 1944, 1950, ἀνάτυπον ἐκ τῆς ἐπιθεωρήσεως «The American Slavic and East European Review», 1950.

(4) Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι ὅλαι αἱ ἐνοπλοὶ δυνάμεις, ἀνταρτικαὶ καὶ μὴ, ἀνεγνώριζον τὴν κυβέρνησιν τοῦ Καΐρου ὡς τὴν μόνην νόμιμον Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν.

(5) Βλ. Ε. ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ, Ἑλληνικὲς Ἀνωμαλίαις... σ. 72. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, Ἐπισιτισμὸς 1941-1944, Ἀθῆναι, Παπαζήσης, 1946. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, Διπλωματικὰ Παρασκήνια... σ. 68, 107, 110, 111 καὶ 124.

(6) Βλ. Ε. ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ, Διπλωματικὰ Παρασκήνια..., σ. 153.

(7) Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Βρεταννοὺς οἵτινες προϋτίθεντο νὰ ἐγκαθιδρῦσουν καθεστῶς οἰονεὶ στρατιωτικῆς κατοχῆς εἰς τὸ πρῶτον ἀπελευθερωθὲν τμήμα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπικρατείας : εἰς τὴν Σάμον. Περὶ τῶν δραματικῶν φάσεων τῆς ὑποθέσεως ταύτης βλ. Ε. ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ, Διπλωματικὰ Παρασκήνια... σ. 206, 207, 208, 209, 212, 216, 217 καὶ Μητροπολίτου Σάμου ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ, Ἡ δυνάμεις τοῦ ἑλληνοχρι-

ματοποίησιν τῶν ἐθνικῶν διεκδικήσεων¹· εἰς τὸν κατάλληλον προσανατολισμὸν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς χώρας διὰ τῆς ὑπογραφῆς σχετικῶν συμφωνῶν² καὶ τῆς κηρύξεως πολέμου κατὰ τῶν πολεμίων πρὸς τὰ Ἑνωμένα Ἔθνη Χωρῶν³. Ἀπεσαφηνίσε τέλος καὶ συνεπλήρωσε τὴν ἔννοιαν τοῦ πατριωτικοῦ καθήκοντος τῶν ἐν τῇ κατεχομένη χώρᾳ παραμεινάντων πολιτῶν ἀπαγορεύσασα ὀρισμένους μορφὰς οικονομικῆς συνεργασίας μετὰ τοῦ ἐχθροῦ⁴.

Ἡ ἀποστολὴ ἔθεν τῆς «ἐν ἐξορίᾳ Κυβερνήσεως», ἣτις συμβολίζει τὴν ἐπιβίωσιν καὶ συνέχειαν τοῦ κυριάρχου κράτους, εἶναι, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἀποστολὴν τῶν συνήθους τύπου κυβερνήσεων, λίαν περιορισμένη. Ἐκ

στιανικοῦ πνεύματος, Ἀθῆναι, ἔκδ. «Ἀστὴρ», 1948. σ. 242. Περὶ τοῦ καθεστώτος γενικώτερον καὶ τῆς διοικήσεως τῶν ἀπελευθερουμένων χωρῶν πρβλ. Ε. ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ, *op. cit.*, σ. 205 ἐπ. Κ. ΓΟΥΛΙΜΗ, *The powers of the Commander in Chief of the Allied Forces in International Law, as regard the Government of the liberated Countries*, μελέτη δημοσιευθεῖσα εἰς τὴν Νομικὴν Ἐπιθεώρησιν τοῦ Καίρου «Al Qunam wal Igtisad», Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 1944. Δ. ΖΕΠΟΥ, ἐν «Νέφ Δικαίω», 1945 καὶ τὰς ἐπὶ τῆς πραγματείας ταύτης ἡμέτερας παρατηρήσεις: *La vie juridique en Grèce dans les publications parues de 1945 à 1947, ἀνάτυπον ἐκ τοῦ «Bulletin Analytique de Bibliographie Hellenique», 1947, σ. 157-159 ἢ LIII-LV.*

(1) Ε. ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ, *Διπλωματικά Παρασκήνια...* passim, ἰδίᾳ σ. 81, 86 ἐπ., 110 ἐπ., 113, ἐπ., 148, 175, 178, 183.

(2) Ὑπέγραψε τὴν 15-1-1942 μετὰ τῆς Γιουγκοσλαβίας τὸ σὺδέποτε ἐφαρμοσθὲν σύμφωνον «Βαλκανικῆς Ἐνώσεως» [ζεῖμενον αὐτοῦ ἐν ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ, *Διπλωματικά Παρασκήνια...* σ. 265-268]. Ὑπέγραψε τὴν Διασυμμαχικὴν Δήλωσιν τῆς Οὐάσιγκτων τῆς 2-1-1942. Ὑπέγραψε τὴν 9-3-1942 μετὰ τῆς Μεγάλης Βρετανίας τὴν Συμφωνίαν τῆς 5-1-1943 τὴν Ἑλληνο-Ἀμερικανικὴν Συμφωνίαν Ἐκμισθώσεως καὶ Δανεισμοῦ. Αἱ δύο τελευταῖαι αὐταὶ διεθνεῖς πράξεις ἀνάγονται, φυσικὰ, εἰς τὴν πολεμικὴν προσπάθειαν τῆς Κυβερνήσεως.

(3) Ἐδήλωσεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς εὐρίσκεται εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν μετὰ τῆς Βουλγαρίας [Ε. ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ, *Διπλωματικά Παρασκήνια...* σ. 230, 231, 234, 235, 236] καὶ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἰαπωνίας [Ε. ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ, *op. cit.*, σ. 199-200].

(4) Ὑπέγραψε τὴν 5-1-1943 τὴν «Διασυμμαχικὴν Δήλωσιν» περὶ ἀκυρώσεως δικαιοπραξιῶν εἰς κατεχομένης χώρας» [Ε. ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ, *op. cit.*, σ. 170-173] καὶ ἐξέδωκε τὸν Α. Ν. 3066 τῆς 28-19-19 [172 φύλλον τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως ἐκδοθὲν ἐν Λονδίῳ] «περὶ μέτρων ἀμύνης τῆς οικονομίας τῆς Χώρας κατὰ τῶν πράξεων τοῦ ἐν Λονδίῳ» [κατὰ τοὺς ὁρισμοὺς τοῦ εἰρημένου νόμου, ἀπιγορεύετο εἰς τοὺς Ἕλληνας πολίτας: α) νὰ παρέχουν εἰς τὸν ἐχθρόν, εἰς τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ ἢ καὶ εἰς τοὺς ἐντολοδόχους του, οἰανδήποτε ὑπηρεσίαν, πλὴν τῶν συνήθων ἐργατικῶν ἢ ὑπαλληλικῶν ὑπηρεσιῶν πού, κατὰ τεκμήριον, εἶναι συνέπεια βίας, β) νὰ συνάπτουν συμφωνίας καὶ νὰ ἐπιχειροῦν πράξεις ἀπὸ τὰς ὑποίας εἶναι δυνατόν νὰ παραχθοῦν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως δικαιώματα κυριότητος ἢ ἄλλα ἐμπράγματα ἢ προσωπικὰ δικαιώματα ἢ ὠφέλη διὰ τοὺς ἐχθροὺς ἢ τοὺς ὑπηκόους των. Ὅλαι αἱ κατὰ παράβασιν τοῦ ἀνωτέρω νόμου γενομένηαι πράξεις θὰ ἔθεωροῦντο ἐξ ὑπαρχῆς ἄκυροι καὶ μηδέποτε γενομένηαι.

τούτου δέον κατ' εὐθὺν λόγον νὰ συναχθῆ, ὅτι ἡ νομοθετικὴ αὐτῆ ἐξουσία δὲν δύναται ν' ἀσκηθῆ ἢ ἐπὶ θεμάτων ἐκδῆλου, ἐπιτακτικῆς καὶ ἀπαραιτήτου ἀνάγκης χρηζόντων ἐπείγουσαν ρύθμισιν. Ἐπομένως, αἱ πράξεις νομοθετικοῦ περιεχομένου τῶν κυβερνήσεων τοῦ ἐξωτερικοῦ τότε μόνον δέον νὰ κριθοῦν ὡς ἔγκυροι καὶ ἰσχυροὶ ὅταν ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴν ἀνάγκην εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλουν τὴν ὑπαρξίν των, ἤτοι, ὡς εὐθὺς ἀνωτέρω ἐλέχθη, εἰς τὴν ἀνάγκην ὅπως συνεχίσουν τὸν ἔνοπλον ἀγῶνα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Πατρίδος ἀπὸ τὸν ξένον κατακτητὴν, δι' ἐντάσεως τῆς πολεμικῆς προσπάθειας καὶ διὰ καταλλήλου προσανατολισμοῦ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς χώρας, εἰς τὴν ἀνάγκην ἐπίσης, ὅπως, διὰ προσηκόντων νομικῶν ὀρισμῶν, καθορίσουν τὸ ἀκριβὲς περιεχόμενον τοῦ πατριωτικοῦ καθήκοντος τῶν παραμεινάντων ἐπὶ κατεχομένου ἐδάφους πολιτῶν καὶ διὰ πρακτικῶν μέσων ἐξασφαλίσουν τὸν εἰς τρύφιμα ἀνεφοδιασμένον των κ.ο.κ.

Ἐὰν ἡ Κυβέρνησις τοῦ Ἐξωτερικοῦ ὑπερβῆ, ἐν τῇ ἀσκήσει τοῦ νομοθετικοῦ αὐτῆς ἔργου, τὰ ὅρια τῆς ἀρμοδιότητος αὐτῆς ὡς κυβερνήσεως ἐκτάκτων περιστάσεων, δέον, ἐν τριαύτῃ περιπτώσει, ὅπως αἱ νομοθετικοῦ περιεχομένου πράξεις αὐτῆς, διαπιστουμένου τοῦ ἐλαττωματικοῦ αὐτῶν χαρακτῆρος, θεωρηθῶν, ὑπὸ τοῦ Ἀνωτάτου Διοικητικοῦ Δικαστηρίου, ἀνίσχυροι, κηρυσσομένων ἀκύρων τῶν εἰς ἐκτέλεσιν αὐτῶν διοικητικῶν πράξεων.

Περιοριζομένη οὕτως ὡς πρὸς τὴν νομοθετικὴν αὐτῆς δικαιοδοσίαν, τὸ μὲν ὑπὸ τῆς παραλλήλου ἀρμοδιότητος τοῦ κατέχοντος, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ ἐπιέγοντος χαρακτῆρος ὅστις δέον νὰ χαρακτηρίζη τὰς νομοθετικὰς αὐτῆς πράξεις, ἡ «ἐν ἐξορία κυβερνήσις» δὲν θὰ ἔχη ἢ σπανίως τὴν νομικὴν εὐχέρειαν νὰ ἀσκήῃ νομοθετικὸν ἔργον συνεπαγόμενον ἐπικινδύνους προεκτάσεις πρὸς τὸ κατεχόμενον ἐδαφος¹. Ἀπονεῖ ἄρα καὶ τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῶν συναλλαγῶν ἐπιχείρημα.

Κατὰ ταῦτα ἡ ἀρχὴ τῆς ἐν τῷ κατεχομένῳ ἐδάφει ἰσχύος τῶν νομοθετημάτων τῶν «ἐν ἐξορία κυβερνήσεων»²—ἐφόσον γίνεται ἀποδεκτὴ ἐντὸς τῶν

(1) Ἐκ τῆς στατιστικῆς μελέτης τῆς νομοθεσίας τῶν Κυβερνήσεων τοῦ Ἐξωτερικοῦ [ειδικῶς ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα, βλ. ἀνωτέρω σ. 147, σημ. 1] προκύπτει ὅτι ἐλάχιστα νομοθετήματα τῶν ρηθρισῶν κυβερνήσεων τροποποιοῦν τὸ ἐν τῇ κατεχομένῃ χώρᾳ ὑφιστάμενον νομοθετικὸν καθεστὸς τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸ ἀστικὸν καὶ τὸ ἐμπορικὸν δίκαιον. Ὁ Ὀλλανδὸς καθηγητὴς FRANÇOIS (Handboek van het Volkenrecht, 2α ἐκδ., T. B', Κεφ. VII, Τίτλος II, § § 1, 6, II, d, σ. 326 ἐπ.) ὅστις δέχεται τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐγκύρου τῶν νομοθετημάτων τοῦ νομίμου κυριάρχου ἐν κατεχομένῳ ἐδάφει, ἀποφαίνεται ὅτι ἡ «ἐν ἐξορία κυβερνήσις» ὀφείλει νὰ εἶναι λίαν ἐπιφυλακτικὴ καὶ φειδωλὴ εἰς τὴν ἐκδοσιν νόμων ὑποχρεωτικῶν διὰ τοὺς κατοίκους τοῦ κατεχομένου ἐδάφους.

(2) Ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, φυσικὰ, ὅτι αἱ κυβερνήσεις αὗται εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀντιπροσωπευτικαί, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀνταποκρίνονται πρὸς τὸ ἔθνικὸν αἶσθημα καὶ αἴτημα τῆς πλήρους καὶ ἀπὸ πάσης πλευρᾶς ἀποκαταστάσεως τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Χώρας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ *

- DOMKE, The Control of Alien Property, 1947, σ. 218-219.
- DRUCKER, ἐν «Czecho-Slovak Year-Book of International Law», 1942, σ. 45-59.
- FAUCHILLE, Traité de Droit International Public, II, 1921, No 1129, σ. 233-234.
- FEILCHENFELD, The international economic law of belligerent occupation. Carnegie endowment for international peace. Division of international law. Monograph No 6. Published by the endowment. Washington, D. C. 1942, σ. 461-472.
- FRANÇOIS, Handboek van het Volkenrecht, 2^a έκδ., T, II, Κεφ. VII, Τίτλος II, §§ 1, 6 H d, σ. 326 ἐπ.
- HALL—PEARCE HIGGINS, A Treatise on International Law, 8th ed., 1924, § 159.
- JUMEAU, Le Refuge du Gouvernement National à l'Étranger, 1941. Ἀναφέρεται εἰς τὴν πρακτικὴν τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου.
- KING, ἐν «American Journal of International Law», 36 (1942), σ. 539-567.
- KURATOWSKI, ἐν «Grotius Society», 28 (1943), σ. 1-23.
- LAUTERPACHT, Recognition in International Law, 1947, σ. 91-92.
- LOURIE καὶ MEYER, ἐν «Universty of Chicago Law Review», 11, (1943), σ. 26.
- N. ΜΑΣΟΥΡΙΑΔΗΣ, Ἡ ἔννομος τάξις κατὰ καὶ μετὰ τὴν στρατιωτικὴν κατοχὴν. Ἀθῆναι, Ζαχαρόπουλος, 1945, σ. 17, σημ. 1.

(*) Ἀναφέρονται ἐνταῦθα μόνον αἱ μελέται αἵτινες ἐρευνοῦν τὴν νομικὴν πλοκὴν τοῦ ἐξεταζομένου προβλήματος. Ἐκτὸς αὐτῶν σημαντικὴν βοήθειαν παρέσχον εἰς τὸν γράφοντα τὰ δύο βιβλία τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς μεζονος (ἀπὸ ἀπόψεως χρόνου παραμονῆς εἰς τὴν ἐξουσίαν) Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τοῦ Ἐξωτερικοῦ, τοῦ Ε. ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ: Ἑλληνικὲς Ἀνωμαλίες στὴ Μέση Ἀνατολή, Ἀθῆναι, «Ἀετός», 1945, 8ον, 190 σ. καὶ Διπλωματικὰ Παρασκήνια, (1941-1944), Ἀθῆναι, «Ἀετός», 1950, 8ον, 271 σ.

- OPPENHEIM—LAUTERPACHT, *International Law*, II, 7th ed., 1952, σ. 447, σημ. 2 (σ. 448—449).
- OPPENHEIMER, ἐν «*American Journal of International Law*», 36 (1942), σ. 568—595.
- Γ. Ν. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ, Τὸ ζήτημα τῶν ἐμπορευμάτων κατὰ τὰ διεθνή νόμιμα, κατὰ τὴν τελεωνικὴν νομοθεσίαν καὶ τὸ σύνταγμα.—Τουρκικὴ κατοχὴ ἐν Θεσσαλίᾳ (8 Ἀπριλίου 1897—25 Μαΐου 1898). Ἀθήνησιν. Τοῦ τυπογραφείου τῶν καταστημάτων Σπυριδ. Κουσουλίνου, 1899. Ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς τὴν «*Νομικήν*», Ε', σ. 311—344.
- Α. ROLIN, *Le droit moderne de la guerre*, I, No 454, σ. 449—450.
- SCHWELB, ἐν «*Czecho-Slovak Year-Book of International Law*», 1942, σ. 147—171.
- SIMON καὶ de MOOR, ἐν «*Law Quarterly Review*», 58 (1942), σ. 41—52.
- Γ. ΤΕΝΕΚΙΔΗΣ, L'occupation pour cause de la guerre et la récente jurisprudence grecque, ὑπὸ δημοσίευσιν εἰς τὸ «*Journal de Droit International*» (Clunet), 1953.
- Κ. καὶ Γ. ΤΕΝΕΚΙΔΗΣ, «*Occupatio Bellica*». Ἡ νομικὴ φύσις τῆς στρατιωτικῆς καταλήψεως, Ἀθήνησι, Παπαζήσης, 1945, σ. 30—34.
- CH. de VISSCHER, L'occupation de guerre d'après la jurisprudence de la Cour de Cassation de Belgique, ἐν «*The Law Quarterly Review*», 34 (1918), σ. 72—81.
- WOLFF, ἐν «*Modern Law Review*», 6 (1943), σ. 208.
- WOLFF, *Private International Law*, 2nd ed., 1950, σ. 528.
- Εἰς τὸν ἀνωτέρω κατάλογον δεόν νὰ προστεθῇ καὶ ἡ ὑπὸ ἐκδοσιν ἐργασία τοῦ Μ. FLORY. *Le statut international des Gouvernements réfugiés et le cas de la France libre*. Ἐναίσιμος ἐπὶ διδακτορικῇ διατριβῇ συνταχθεῖσα ὑπὸ τῆν ἐπίβλεψιν τοῦ καθηγητοῦ Charles Rousseau.